

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2458-7559

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.27>

CİLT 2, SAYI 1, YAZ 2016

s. 8-30

SİLİFKE'DE GÜÇLÜ BİR ÂYAN HÂNEİANİ: GÖLGELİ-OĞULLARI

Ensar KÖSE¹

Özet

Osmanlı idarî taksimatına göre Silifke, İçel Sancağı'nın merkeziydi. Gölgeİi-oğulları, bu kazanın en güçlü âyan ailesiydi. Ailenin kökenine dair mevcut bilgiler sınırlıdır. Yöredeki konar-göçer yörük aşiretleri üzerinde nüfuzları tartışmasızdı. Aile mensupları, 17. yüzyılın ortalarından itibaren adlarından söz ettirmeye başladılar. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise tam manasıyla bir hânedana dönüştüler. İşte bu araştırmada Gölgeİi-oğulları'nın, ortaya çıkışlarından 18. yüzyıl sonlarına kadarki yaklaşık yüz yıllık hikâyesi ele alınmıştır. Çalışmanın kaynaklarının neredeyse tamamı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki defter serileri ve belgelerden müteşekkildir.

Anahtar Kelimeler: İçel, Silifke, Âyanlık, Gölgeİi-oğulları

A POWERFUL AYAN DYNASTY IN SILIFKE: GOLGELI-OGULLARI

Abstract

Silifke was the center of İçel sanjak according to the Ottoman administrative division. Gölgeİi-oğulları was the most powerful âyan family in the district. Less is known about the origin of the family. Their influence on the nomadic tribes (Yörüks) were undisputable. Members of the family started to show up by the middle of 17. century. At the end of the century, they literally turned out to be a dynasty. In this study, from their emrgence to until the late 18. century, approximately a hundred year story of the Gölgeİi-oğulları family, is handled. Almost all the source materials of the study composed of books and documents series in Prime Ministerial Ottoman Archives.

Keywords: İçel, Silifke, Ayanship, Gölgeİi-oğulları

GİRİŞ

Silifke'de Güçlü Bir Âyan Hânedanı: Gölgeİi-oğulları

Âyanlık olgusu, Osmanlı tarihinin tartışmalı konularındandır. Meseleyi ifade etmek için kullanılan terminolojiden, tarihsel sürece ve muhtevaya kadar birçok husus, yıllardan beri devam eden araştırmalarda ele alınmıştır. Güçlü merkezîyetçi yapıya sahip bir imparatorluğun taşrasında, bu nevi feodal güç odaklarının nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı; bunun devlet için bir ademi-merkezileşme anlamı taşıyıp-taşımadığı; bu zümrenin, Osmanlı tebaası ahali içinde farklı

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, e-posta: ensarkose@gmail.com

hususiyetlere sahip bir sosyal sınıf oluşturup-oluşturmadığı; zenginlik kaynakları ve servet edinme yolları gibi birçok çetrefilli mesele, teorik düzlemde tartışılmaya devam edilmekte; Anadolu ve Rumeli topraklarındaki çeşitli âyan hânedanlarını tanıtıcı mahiyette, tatmin edici ampirik bilgileri muhtevi araştırmalara sürekli yenileri eklenmektedir. Böylece yerli ve yabancı araştırmacıların konuya yakın alakaları sayesinde, akademik düzeyde kaleme alınan tez, kitap ve makalelerle hatırı sayılır ölçüde bir *âyanlık literatürü* de oluşmuştur². Âyanlığın İçel Sancağı'nda ortaya çıkışı ve gelişim seyri ise, ilk defa bir doktora tezine mufassal biçimde konu olmuştur³. Bu çalışmanın asıl amacı, Silifke kazasına hâkim olan Gölgeli-oğulları hânedanını tanıtmak olduğu için, burada teorik tartışmalara girilmemiştir. Ama yine de netice kısmında, ele alınan âyan ailesinin, Osmanlı Devleti'ndeki âyanlık olgusu bağlamında ne gibi özgün hususiyetlere sahip olduğuna dair ufak bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Gölgeli-oğulları, İçel sancağında Zeyne-oğulları'ndan sonra en güçlü âyan hânedanıdır. Bunların, İçel'deki âyanlık mücadelesinde 1690 tarihinden itibaren iyiden iyiye belirgin hale gelen varlıkları, 18. asrın sonlarına kadar fasılasız olarak sürmüştür. Gölgeli-oğulları, Silifke şehir merkezinde ikâmet ediyorlardı. Kale içinde hâneleri ve çarşıda iş hanlarının olduğu bilinmektedir. Ayrıca bazı arşiv kaynaklarında, Silifke merkezinin dışında aile mensuplarından bazılarının yaşadığı *Gölgeli Mahallesi* adlı bir yerin olduğu da yazılıdır⁴. Nüfuz alanları neredeyse Silifke kazasıyla sınırlıydı. Aile mensuplarından *subaşı*, *âyan* ve *mütesellim* statüsünde idarî görev alanlar olmuştur.

Hânedanın nereden isim aldığını ve köklerinin hangi tarihlere kadar uzandığını tespit etmek kolay değildir. İçel'deki konar-göçer yörük aşiretleri üzerinde güçlü nüfuza sahiplerdi. Bununla birlikte, Anadolu aşiretleri içinde bu adla bir cemaatin olmadığı görülür. Binâenaleyh Gölgeli-oğulları, herhalde mensubu oldukları cemaatin adını alan hânedanlardan değillerdir. Buna karşılık *Gölgeli* adına dair izlere, 16. yüzyıl tahrir defterlerinde tesadüf edilmektedir. Bu defterlerde Gülnar ve Anamur'a bağlı *Gölgeli-dere* ve *Gölgeli* adlı köyler kaydedilmiştir. 1516 tarihli tahrir defterinde Gülnar'da timar sahibi Kâtib Mehmed veled-i Tuğrul Seydi'nin timarına dâhil olan yerler arasında, aynı kazaya bağlı Gölgeli köyünün de adı geçmektedir⁵. Gölgeli-dere köyünde, İçel'in büyük yörük teşekküllerinden olan Yıva-oğulları cemaati yaşamaktadır. Burası timar şeklinde tasarruf edilmekte olup, Yıva evladından Mahmud veled-i Mustafa'nın dirliğine dâhildir⁶. 1522 senesi tahririnde Gölgeli-dere köyü, Gülnar kazasının Aksaz nâhiyesine bağlı ve burada Yıva cemaatinden 35 neferin yaşadığı yazılıdır⁷. Aynı defterde Selendi kazasına bağlı olarak Gölgeli köyünde ise 18 neferin adına rastlanmaktadır⁸. Sadece bu kayıtlardan hareketle Gölgeli-oğulları hânedanının, sözü edilen köylerden isim aldıklarını iddia etmek güçtür. Diğer

² Âyanlık hakkında kaleme alınmış birçok kitap ve makale vardır. Bunlardan sıkça referans verilenlerden bazıları şunlardır: Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, Ankara 1994; Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi*, Tokyo 1982; Halil İncalcık, "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration", *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Eds. Thomas Naff & Roger Owen, Southern Illinois University Press, 1977, s. 27-52; Özer Ergenç, "Osmanlı Klâsik Dönemindeki 'Eşraf ve A'yân' Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, III, (İstanbul 1982), s. 105-118; Bruce McGowan, "Âyanlar Çağı, 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 2 (1600-1914), Ed. Halil İncalcık ve Donald Quataert, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul 2006, s. 761-884; Feridun M. Emecen, "Osmanlı Taşrasında Yerel Güçlerin Yükselişi, Kethudazâdeler Örneği", *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul 2011, s. 363-392. Ayrıca konu hakkında 1940'lardan başlayarak günümüze kadar ortaya konulan literatürün genel bir değerlendirmesi ve meselenin başlıca tartışma başlıkları hakkında şu çalışmaya bakılabilir: Ensar Köse, *Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 1-42;

³ Gölgeli-oğulları'na ait kısım: Ensar Köse, *Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik*, s. 321-374.

⁴ Silifke kasabası haricinde Gölgeli Mahallesi'nde oturan Gölgeli-oğlu Himmet ve kardeşi Ali'nin, 1706'da bir cinayete adları karıştığı için soruşturulmalarına dair: BOA, *Atik Şikâyet Defteri (ASD)*, nr. 44, s. 247, hkm. 1063; s. 262, hkm. 1139.

⁵ BOA, *Tahrir Defteri (TD)*, nr. 58, s. 400.

⁶ BOA, *TD*, nr. 118, s. 541.

⁷ BOA, *TD*, nr. 387, s. 304.

⁸ BOA, *TD*, nr. 387, s. 314.

yandan, ailenin yörük aşiretleriyle sıkı münasebetleri dikkate alındığında, bunların derin köklerinin, 16. asırda bu köylerde ikâmet eden Yıva cemaatine kadar dayanmış olması pekâlâ mümkündür. Perâkende yörük teşekkülleri, sancak sınırları dâhilinde sürekli hareket halinde olduklarından, Gölgeli-oğulları zamanla Anamur ve Gülnar taraflarından Silifke şehir merkezine gelip yerleşmiş olabilirler.

Gölgeli-oğulları, 1650'lerden itibaren çeşitli vesilelerle yazışmalara konu olmaya başlamışlardır. Adına ilk rastlanan aile mensubu, Silifke'de "Nasuh adlı birinin evinin basılarak öldürülmesi olayına adı karışan" ve resmî kayıтта "Ömer Gölgeli-zâde" olarak zikredilen kişidir⁹. Gölgeli-oğlu Ömer, ailenin bilinen ilk büyük reisidir. Ölümüne dair herhangi bir bilgi bulunmayan Gölgeli-oğlu Ömer'in Mahmud, Himmet ve Ali adlarında üç erkek çocuğu vardı¹⁰. Büyük oğul Mahmud, babasının ölümünden sonra iktisadî ve idarî işlerde yetenekli bir aile reisi olarak, 17. yüzyılın sonlarından itibaren Gölgeli-oğulları'nı, İçel'in en güçlü hânedanlarından biri haline getirmiştir. Abisi Mahmud'un gölgesinde kalan Himmet ise, eski İmam-ı Sultanî olan müteveffa İbrahim Efendi'nin kızı Ayşe ile evlendiyse de, sonrasında evliliği sürdürmeyi, karısı ve kızını İstanbul'da bırakarak İçel'e dönmüştür¹¹. Himmet Ağa'nın, ticaretle meşgul olduğu¹² ve yörede otorite kurabilmek için bazı zorbalıklara başvurduğuna dair kayıtlar vardır¹³. Buna rağmen hânedan reisliği konumuna yükselmese de, ölümünden sonra oğlu Hacı İbrahim, 1730'lardan itibaren ailenin liderliğini ele alacak ve çeşitli icraatlarıyla adından sıkça söz ettirecektir.

I. Hânedanın Kurucusu: Gölgeli-oğlu Mahmud Ağa

Mahmud Ağa, Gölgeli-oğulları'nı tam manasıyla bir âyan hânedanı vasfına kavuşturan kişidir. Babası Ömer Ağa'nın ölümünden sonra liderliği ele almış, 1690'da başlayan ve 1712 yılı sonlarında ölümüne kadar devam eden uzun süre boyunca verdiği mücadeleyle, mensubu olduğu aileyi İçel'in en nüfuzlu ve zengin hânedanı haline getirmeyi başarmıştır. Kuşkusuz Gölgeli-oğulları'nın yükselişinde, rakipleri olan diğer ailelerin kifayetsizliği etkili olmuştur. Özellikle Zeyne-oğulları hânedanının 17. asırdaki güçlü lideri Abdülmü'min Paşa'nın 1683'te ölümünden sonra ortaya çıkan liderlik boşluğunu doldurma hususunda oğullarının yeterince hızlı hareket edememeleri, Gölgeli-oğulları'nın lehine olmuştur. Bu durumdan istifade eden Mahmud Ağa, bir yandan sancaktaki büyük mukataaları mâlikâne olarak elde ederken, diğer yandan batıda süren uzun savaş yıllarında İçel'de *mütesellim* sıfatıyla idarî görev almak suretiyle, aileye maddî güç ve nüfuz kazandırmıştır.

Osmanlı taşra eyaletlerindeki diğer başka âyan hânedanları gibi Gölgeli-oğulları'nın yükselişi de, konjonktürel şartlardan bağımsız değildir. 17. yüzyılın sonlarında merkezî hükümetin karşı karşıya bulunduğu birbirinden acil iki sorun, taşrada mahallî güçlerin lehine bir durum ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki, batıda uzun süredir devam eden savaşlar için Anadolu'dan asker toplanmasında karşılaşılan güçlük, diğeri ise hazinenin nakit para sıkışıklığı idi. Bu iki mesele, hânedan mensuplarının, asker toplanması hususunda yardımına başvurulacak birer yerel güç olarak hükümet tarafından muhatap alınmaları, diğer yandan mukataa satışları yoluyla bunların zenginleşmelerinin önünün açılması gibi iki önemli sonuç doğurmuştur. Diğer başka sebeplerin yanı sıra, söz konusu bu hızlandırıcı etkenleri, Gölgeli-oğulları'nın yükselişinde aynıyle görmek mümkündür. Bu sebeple 21 Ekim 1690 tarihli bir hükümde, asker yazımı hususunda İçel'de yardım istenen kişiler arasında yer alan Gölgeli-oğlu Mahmud Ağa'nın "*ayân-ı vilâyet*"ten olduğunun söylenmesi, derin anlamlar ifade eder¹⁴. Zira mahallî âyanın bu şekilde hükümet

⁹ Gölgeli-zâde Ömer ve olaya karışan diğer kişilerin mahkemeye çıkarılmasına dair Karaman Beylerbeyi'ne ve Silifke Kadısı'na yazılan emir: BOA, AŞD, nr. 1, s. 127, hkm. 561 (18 Ocak 1650).

¹⁰ BOA, AŞD, nr. 44, s. 247, hkm. 1063; s. 262, hkm. 1139.

¹¹ BOA, AŞD, nr. 99, s. 39 (Eylül 1723).

¹² BOA, AŞD, nr. 148, s. 289, hkm. 977.

¹³ BOA, AŞD, nr. 148, s. 289, hkm. 978.

¹⁴ BOA, Kamil Kepeci (KK), nr. 2472, s. 128 (17 Muharrem 1102).

tarafından muhatap alınmaları, onların bazı resmî görevler elde etmelerine kapı aralamıştır. Nitekim 1691 senesi itibariyle sancağın iki büyük âyanından Abdülmü'min Paşa-oğlu Sunullah Bey *mütesellimlik* görevinde iken, Gölgeli-oğlu Mahmud Ağa taşrada idarî hiyerarşinin önemli bir unsuru olan *subaşılığı* almıştır¹⁵. Hâlihazırdaki arşiv kaynaklarına göre bu, Gölgeli-oğulları'nın ilk resmî görevidir. Devlet bürokrasisi içinde ufak da olsa bir göreve sahip olmak, maddî-manevî birtakım avantaj ve ayrıcalıklar sağlıyordu. Mahmud Ağa'nın da muhtemelen subaşılık pâyesinin verdiği salahiyetle, kazada otoritesini pekiştirici mahiyette bazı faaliyetlere giriştiğine dair merkeze kadar ulaştırılan şikâyetler vardır¹⁶.

İçel'de âyan hânedanlarının yükseliş süreci, esas itibariyle devlet merkezli birer zenginleşme hikâyesidir. Bu süreçte, mukataaların mâlikâne olarak verilmesine dair 10 Ocak 1695 tarihinde çıkarılan fermanın ayrı bir yeri vardır. Zira fermanın ilanını takip eden aylarda, İçel'deki önemli mukataalar birbiri ardı sıra Gölgeli-oğulları ve Zeyne-oğulları mensuplarının tekeline geçti. Mahmud Ağa bu hususta elini çabuk tutarak, sancaktaki en büyük gelire sahip olan ve bu sıralarda emanet usulüyle idare ettiği İçel Bozdoğan Yörük Mukataası'nı, 19 Mart 1695 tarihinde, 850 akçe muaccelle ve senede 3.000 akçe artışla 78.000 akçeye "*ber-vech-i te'bîd*", yani kayd-ı hayat şartıyla almayı başardı¹⁷. Bu şekilde sancağın en büyük mukataasını ele geçiren Mahmud Ağa, artık hükümet nezdinde "*zî-kudret*" (kudretli) bir kişi olarak telakki edildiğinden, Mart 1696'da İçel'den ordu için asker toplanmasına karar verildiğinde, en başta onun adı geçmiş ve 25 nefer silahlı asker göndermesi istenmişti¹⁸. 1697'de ise Mahmud Ağa'nın, idarî göreve getirilmesi için bir fırsat daha oraya çıktı. Zira İçel Mutasarrıfı Şeyh-zâde Hasan, askerî sefer için hazırlıklarını yapmak ve orduya katılmak üzere emir alıp da, sancakta işleri çekip-çevirecek bir *mütesellime* ihtiyaç duyduğunda, aklına gelen ilk isim Gölgeli-oğlu Mahmud olmuştu. Sancağı idare işinin üstesinden gelebilecek kabiliyette ve "*reâyâ fukarâsının ahvâline vâkıf*" bir kişi olarak vasıflandırdığı Gölgeli-oğlu'nu, sefer görevinden affedilerek mütesellimliğe teklif etti. Böylece Mahmud Ağa, "*reâyâ vü berâyâya hilâf-ı şer-i şerîf taaddi olunmamak şartıyla*" Temmuz 1697'de İçel mütesellimliğine tayin edildi¹⁹. Mahmud Ağa, 1699'da Seyyid Ahmed Paşa'nın İçel valisi olarak göreve başlamasına kadar geçen yaklaşık 2 yıl boyunca bu mühim görevi ifa etti.

1700 senesine ait arşiv kayıtlarında da, Mahmud Ağa'nın İçel'deki nüfuzunu arttırmaya devam ettiği görülür. Hatta resmî belgelerde adının açık olarak, "*Silifke a'yânından Gölgeli-oğlu Mahmud*" şeklinde yazılması oldukça dikkat çekicidir²⁰. O, sadece yazışmalardaki sembolik ifadelerle değil, aynı zamanda sancakta ifa ettiği görevle de, 18. yüzyıl taşra âyanının tüm vasıflarına sahiptir. Avarız hânelerinin tespitine yönelik tahrir işinden vergi tahsiline, asker yazımından ahalinin rahatsızlıklarını merkeze iletmeye kadar her hususta mahallî bir güç olarak devrededir. 1700'de bu nevi meseleler hususunda İçel Mutasarrıfı Seyyid Ahmed Paşa'yı, İstanbul'a giderek Divan-ı Hümâyun'a şikâyet etmiş ve neticede hataları görülen Paşa hakkında idam kararı verilmiştir.

Gölgeli-oğlu Mahmud Ağa'nın gücünü tedrici olarak arttırması, sancağın diğer büyük âyanlarıyla çatışma riskini beraberinde getirdi. Abdülmü'min Paşa'nın oğullarından Sunullah ve İbrahim, babalarından kalan bağ, çiftlik, dükkânlar ve değirmenlere Mahmud Ağa'nın zorla el koyduğundan şikâyetçi oldular²¹. Silifke Kadısı gönderdiği bir mektupta onun hakkında, "*kendi hâlinde olmayup ba'zılarının kızların dilediğine bey' ve ba'zılarının emvâl ve erzâklarını nehb ü*

¹⁵ BOA, AŞD, nr. 15, s. 131, hkm. 558.

¹⁶ Gölgeli-oğlu Mahmud Ağa'nın, Sunullah Bey ile birlikte 300 kadar silahlı damlarıyla Silifke'nin Şeyh Aydın ve Gündüzler köylerine baskın yaparak ahalinin mal ve erzakını yağma ettikleri; ayrıca 12 genç kızı da kaçıarak birkaçını Silifke Kalesi'nde hapsedtiklerine dair: BOA, AŞD, nr. 15, s. 131, hkm. 558.

¹⁷ BOA, *Maliyeden Müdevver Defter (MAD)*, nr. 3423, s. 44 (3 Şaban 1106 / 19 Mart 1695); BOA, İ.E. Maliye, nr. 11677.

¹⁸ BOA, *Mühimme Defteri (MD)*, nr. 108, s. 140, hkm. 606.

¹⁹ Bu hususa dair İçel Kadısı'na yazılan hüküm: BOA, MD, nr. 110, s. 23, hkm. 227.

²⁰ BOA, A.E. Mustafa II, nr. 624.

²¹ BOA, AŞD, nr. 35, s. 310, hkm. 1268; s. 549, hkm. 2287.

gâret ve ehl-i ırzın ırzların hetk" ettiği; Gülnar Âyanı Azaledin-oğlu Hasan'ın da yardımıyla topladıkları 200'den fazla adamla Mut'a gelerek vergi tahsiline mâni oldukları gibi çok ağır ithamlarda bulundu²². Gölgeli-oğlu Mahmud'un bu çıkışının, kendine rakip olarak gördüğü Sunullah Bey'e karşı bir nevi güç gösterisi anlamına geldiği açıktır. Ne var ki bunlar riskli hamlelerdi. Nitekim hakkında şikâyetlerin artması üzerine Gölgeli-oğlu'nun, Haziran 1703'te İçel Mutasarrıfı Rişvan-oğlu Halil Paşa'ya yazılan bir emirle, ahali arasına fitne soktuğu ve bu yolla servet biriktirme sevdasında olduğu suçlamasıyla, yakalanarak Silifke Kalesi'ne hapsedilmesi istendi²³. Fakat bu kadar güçlü bir mahallî lideri tutuklamak ve hem de kendi şehrinde hapsetmek kolay iş değildi. Bu sebeple hüküm icra edilemedi. Mahmud Ağa ise 1704'te nüfuzunu Ermenek taraflarına doğru genişletmek için bazı teşebbüste bulundu²⁴. Bu tarihte İçel Mutasarrıfı Boz Receb Paşa, sancakta otorite sağlamak için Selendi'de Arslan Gazi-oğlu Yusuf'la uğraşırken, Paşa'ya yardım etmeleri hususunda Abdülmü'min-oğulları ve Gölgeli-oğulları'na hitaben emir yazılması, taşradaki âyanların daha bu tarihlerde bile ne derecede vazgeçilmez güce ulaştıklarının apaçık göstergesiydi²⁵.

Mahmud Ağa 1705'te, Göksu nehrinden kanalla Silifke şehir merkezine su getirme gibi dikkat çekici bir faaliyette bulundu. Yazışmalarda, dört yanı dağlarla çevrili olan Silifke şehrinde temiz içme suyu bulunmadığından gerek yerleşik ahalinin, gerekse buradan gelip-geçen yolcuların büyük sıkıntı yaşadıkları, buna bir çare olarak halkın da talebiyle "*a'yân-ı vilâyetten*" Gölgeli-oğlu Mahmud'un, masrafını kendisi karşılayarak Göksu nehrinden dolaplarla su çıkardığı, bu suyun kasabaya ulaşması için kâgir bir bina ve ark yaptırdığı ifade edilmiştir. Suyolunun her sene tamiri, bakımı ve temizliği belirli bir masrafı gerektirdiğinden, Bozdoğan kazasındaki 2,5 avâriz hânesi vergiden muaf tutularak, Silifke suyolunun bakım ve tamirine tahsis edilmiştir²⁶. Gölgeli-oğlu'nun bu teşebbüsü muhtemelen, hükümet nezdinde sarsılan itibarını düzeltmeye yönelik bir çaba olsa da, hakkındaki şikâyetlerin önünü alamadı. "Mâlikâne uhdesinde olan Bozdoğan Yörük Mukataası'na dâhil olmayan bazı bağ ve meralara saldırdığı; Yörüklerin kızlarını 30-40 kuruş veren kişilere zorla nikâhladığı; birkaç yüz silahlı sekban ile gezip yakaladığı kişileri zincire vurdurduğu ve haksız yere paralarını aldığı; ayrıca bazı mülk yerleri zorla zapt ederek kendisine çiftlik ihdas ettiği, bu durumun reâyânın dağılmasına ve perişan olmasına sebep olduğu" gibi suçlarla itham edildi. Bunun üzerine Nisan 1706'da, yakalanarak hapsine ve durumunun merkeze rapor edilmesine karar verildi²⁷.

Gölgeli-oğulları'nın yanı sıra Silifke'de diğer bir âyan hânedanı daha vardı. Bunlar, şehir merkezine yakın Persendi köyünde ikâmet eden Sarı Nebi-oğulları'ydı. Bu iki aile arasında, Mahmud Ağa zamanında başlayan mücadele, 18. yüzyıl boyunca sürüp gidecektir²⁸. Öbür yanda mukataaya ait işlerde büyük ölçüde istikrar sağlanmıştı. Gerçi Bozdoğan Yörük Mukataası'na bağlı konar-göçer teşekkülleri kontrol altında tutarak, vergilerin zamanında tahsil edilmesi kolay iş değildi. Ama yine de Mahmud Ağa, yörüklerden mütevellit sıkıntılarla zaman zaman karşılaşsa²⁹ ve hakkında şikâyetler gelse de³⁰, hazineye olan ödemelerini düzgün şekilde yaptığından, yıllık 78.000 akçe malı bulunan mukataanın beratı, 800 kuruş muaccele ile 25 Ocak 1708 tarihinde yenilendi³¹.

²² BOA, İ.E. Dâhiliye, nr. 2781; BOA, MD, nr. 112, s. 384, hkm. 1373.

²³ BOA, MD, nr. 114, s. 190, hkm. 828.

²⁴ BOA, AŞD, nr. 41, s. 96, hkm. 420.

²⁵ Bu hususta "*İçel sâkinlerinden Abdülmü'min-oğulları ve Gölgeli-oğullarına*" yazılan hüküm: BOA, MD, nr. 114-1, s. 384, hkm. 1745 (Ekim 1704).

²⁶ BOA, MAD, nr. 8456, s. 69.

²⁷ Bu hususta Adana Beylerbeyi'ne ve kadısına yazılan hüküm: BOA, AŞD, nr. 44, s. 247, hkm. 1065. Ayrıca İçel Paşası'na ve Silifke Kadısı'na hüküm: AŞD, nr. 44, s. 271, hkm. 1174.

²⁸ BOA, AŞD, nr. 45, s. 40, hkm. 150; s. 71, hkm. 280.

²⁹ BOA, MAD, nr. 3439, s. 262.

³⁰ BOA, AŞD, nr. 48, s. 247 (Ağustos 1707).

³¹ BOA, KK, nr. 186, s. 250 (2 Zilkade 1119).

İşte bu şekilde yaklaşık yirmi yıldan fazla süren mücadele sonunda Silifke'de Gölğeli-oğulları'nı, sancağın en mahsuldar mukataasına sahip ve nüfuzlu bir hânedan haline getiren Mahmud Ağa, Ocak 1713'ten önce, muhtemelen 1712 yılı sonlarında yaşamını yitirdi. Ölümünün tabii şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Gölğeli-oğlu Mahmud Ağa'nın, çeşitli vesilelerle Osmanlı arşiv kayıtlarında adları geçen Osman, Mustafa, Ahmed ve Mehmed adlarında dört oğlu ile Hatice, Şems, Ayşe ve Zenire isminde dört de kızı vardır. Bunlar arasından, müteveffa babasının Silifke'de bulunan muhalefâtına el koyan Osman³², ailenin reisi olarak ön plana çıkacak ve uzun yıllar liderlik konumunu sürdürecektir.

II. Kifayetsiz ve Talihsiz Oğul: Gölğeli-oğlu Osman Ağa

Gölğeli-oğlu Osman, müteveffa babası Mahmud Ağa'nın yıllarca süren emeklerle meydana getirdiği hatırı sayılır maddî servetin yanında, sancakta göz ardı edilemeyecek ölçüde etkin bir nüfuzu da devralmıştı. Fakat hânedanın gücünü muhafaza etmesi hiç de kolay iş değildi. İktisadî gelirin yanı sıra insan kaynağı da sağlayan Bozdoğan Yörük Mukataası'na sahip olmak, ailenin en büyük avantajıydı. Lakin konar-göçer aşiretlerin doğası gereği bu, aynı zamanda kontrolü zor ve kırılğan bir yapıydı. Üstelik İçel'de, bunların hasmı olan en büyük âyan hânedanı Abdülmü'min Paşa-oğulları, Silifke'de Sarı Nebi-oğulları ile kendilerine karşı ittifak kurarak, bunları iki yönlü sıkıştıracaklardı. Sunullah Bey'in güçlü ve karizmatik bir figür olarak sahne alması da, Gölğeli-oğlu Osman Ağa'nın başka bir şanssızlığı olacaktı. 1713 senesinden itibaren, aynen babası Mahmud Ağa gibi yirmi yıldan fazla hânedanın gücünü muhafaza için mücadele veren Osman Ağa, 1735'te öldüğünde, geride kifayetsizlik ve talihsizliklerle heba edilmiş fırsatların alabildiğine örselediği bir âyan hânedanı bırakacaktı.

Osman Ağa, babasının ölümünü takip eden aylarda, ailenin liderliği hususunda hızlı davrandı. Silifke'de miras işlerini hallettikten sonra, vakit kaybetmeden İstanbul'a giderek Bozdoğan Yörük Mukataası'nı kardeşi Ahmed'le müşterek olarak kendi üzerine aldı³³. Aslında Osman Ağa, idarî işlere yabancı birisi değildi. Hatta daha babasının sağlığında 1708'de, kısa süre İçel Mutasarrıfı Süleyman Paşa'nın mütesellimi olarak ilk ciddi idarî görevini yapmıştı³⁴. Mukataanın yönetimi hususunda da tecrübe sahibiydi. Maiyetinde kalabalık adamları vardı. 1714 yılı başlarına ait arşiv kayıtlarında, "adamlarıyla yöre halkının evini basma, cana, mala ve ırza kast etme" gibi hususlarda şikâyetler gelmiş; ayrıca Kıbrıs'a sürgün edildiği halde kaçan yörük aşiretlerini korumasına aldığı ifade edilmişti³⁵. İktisadî gücünü arttırmak için her yolu deniyordu. Silifke ve Tarsus Elvanlı taraflarındaki timar arazilerine karşı mütecaviz hareketleri şikâyet konusu olmuştu³⁶. Hânedanın eskiden beri süregelen bazı ticarî faaliyetlerini de uhdesine almıştı. Silifke'de gerek kendi mülkü ve gerekse kiralama usulüyle tasarrufunda olan hanlarda, birtakım ticarî faaliyetler yürütüyordu³⁷. Hırslı, atak ve hatta mütecaviz Gölğeli-oğlu Osman'ın, kısa sürede hata yapması kaçınılmazdı. Nihayet çok geçmeden 1715 senesi sonuna gelindiğinde, cinayet ve gasp gibi töhmetlerle hakkındaki şikâyetlerin iyice artması merkezde kızgınlığa sebep oldu. Özellikle katil suçunu işleyenlerin mukataalarının ellerinden alınması Osmanlı Devleti'nde yaygın bir uygulama olduğu için, bu maddeden suçlanan Gölğeli-oğulları'nın mukataaları da 22 Aralık 1715 tarihinde alınarak yargılanmalarına karar verildi³⁸. Böylece Osman Ağa, müteveffa babasının 1695'ten itibaren onca emekle kesintisiz şekilde Gölğeli-oğulları'nın inhisarında tutmayı başardığı İçel Bozdoğan Yörük Mukataası'nı, vefatının üzerinden henüz iki sene geçmeden kaybetmiş oldu.

³² BOA, AŞD, nr. 58, s. 308.

³³ BOA, AŞD, nr. 58, s. 308 (evâil-i Muharrem 1125 / Ocak 1713 sonu); BOA, İ.E. Maliye, nr. 9594.

³⁴ BOA, MAD, nr. 2964, s. 395.

³⁵ BOA, AŞD, nr. 63, s. 303 (Ocak 1714).

³⁶ BOA, AŞD, nr. 65, s. 51 (Mart 1714 başı); AŞD, nr. 63, s. 464.

³⁷ BOA, AŞD, nr. 66, s. 439.

³⁸ BOA, MAD, nr. 2964, s. 395.

Mevcut duruma bakılırsa Gölgeli-oğulları'nı zorlu senelerin beklediği açıktı. Gerçekten de 1719'a kadarki dört yıl oldukça sıkıntılı geçti. Mukataaları kaybetmek suretiyle maddî gelirden mahrum kaldıkları gibi, Osman Ağa hakkında muhtelif suç isnadıyla şikâyetçiler ortaya çıkmıştı. Hasımlarıyla davalarının görülmesi için mahkemeye davet edildiğinde, silahlı adamlarıyla Silifke şehrinden çıkararak taşlık ve sarp dağlara firar etti. Bu atmosferde İçel Mutasarrıfı Vezir Numan Paşa'ya gönderilen Mart 1716 tarihli emirde, "zâlim ve şakî" olduğu anlaşılan Gölgeli-oğlu Osman'ın üzerine varması, çatışmaya cesaret ederse silah zoruyla yakalaması, mahkemeye çıkarması ve neticesini bildirmesi istendi³⁹. Gölgeli-oğulları'nın, başları sıkışınca kendilerini Toroslar'ın sarp yamaçlarına atmaları elbette boşuna değildi. Bu çetin coğrafyada yüzlerce yıldan beri kuşaktan kuşağa aktararak gelen bir yaşam tecrübesi vardı. Ayrıca bu dağların asıl hâkimi olan yörük aşiretleri üzerinde, ne derece kuvvetli nüfuzla sahip olduklarının da farkındaydılar. Buna karşılık Osmanlı merkez bürokrasisi tarafından, bu durumun yeterince dikkate alındığı şüphelidir. Zira onlar, diğer birçok benzer hadisede olduğu gibi Gölgeli-oğulları meselesinde de, divandan yazılan sert fermanlarla sorunu halletme yolunu tercih ettiler. Ayrıca bu hadiseyi, İçel Bozdoğan Mukataası'nın yıllık bedelini ciddi şekilde arttırarak malî yönden bir fırsata dönüştürmek istediler. Fakat bölgenin kendine özgü şartları ve sancağın iç dengeleri hesaba katılmadan alınan bu kararların, nasıl bir yanlıgı olduğu kısa süre sonra acı bir şekilde anlaşıldı. Zira Gölgeli-oğlu Osman cezalandırılmadığı gibi, mukataanın gelirlerinden birkaç sene boyunca hiçbir şekilde tahsilat da yapılmadı.

İçel Bozdoğan Yörük Mukataası'nın, önce emanet usulüyle idare edilmeye çalışılması⁴⁰; ardından mâlikâne olarak birine verilmesi⁴¹; istenen netice alınmayınca da Adana'ya bağlanarak gelirlerinin tahsili işiyle Adana Valisi'nin görevlendirilmesi⁴² hiçbir müspet netice doğurmadı. Bu durumda 28 Temmuz 1718 tarihinde, "Silifke sâkinlerinden Ahmed ve Osman zîde kadruhumâ"ya hüküm yazılarak, mukataanın geçmiş iki yıla ait gelirlerinin tahsili hususunda gerekli yardımı yapmaları istendi⁴³. Burada adı geçen kişiler Gölgeli-oğlu Ahmed ve kardeşi Osman'dan başkası değildi. Tüm bu çabalara rağmen İçel Bozdoğan Mukataası'nın idaresi bir türlü istenen şekilde düzene sokulamayınca, 1719'da mukataa için yeniden ihaleye çıkıldı. Bu defa mukataanın yıllık mal bedeli 108.520 akçeye düşürüldü. İhalenin ilan süresi dolduğu halde Gölgeli-oğlu Osman ve Ahmed'den başka teklif veren çıkmayınca, 1.000 kuruş muaccele ile 5 Mart 1719 tarihli nişanla Gölgeli-oğlu Osman ve Ahmed'e müştereken ve kayd-ı hayat şartıyla mâlikâne olarak yeniden verilmiş oldu⁴⁴.

Gölgeli-oğulları bu son gelişmelerle, hem kaybettikleri mukataayı tekrar geri almak suretiyle ekonomik güç elde etmiş, hem de devlet nezdinde yeniden itibar kazanmış gibi oldular. Ne var ki haklarında İstanbul'a ulaşan şikâyetlerin bir türlü ardı arkası kesilmiyordu. Özellikle 1719 yaz aylarına ait yazışmalara konu olan ithamlar, hiç de yenilir yutulur kabilden şeyler değildi. Örneğin İçel'e vali tayin edilen Hüseyin Paşa, sancağın merkezi Silifke'ye vardığı sırada karşılaştığı durumu hükümete rapor ederken, Gölgeli-oğulları hakkında şu iddialara yer vermişti: Silifke kasabasına vardığında "İçel sancağında sâkin ulemâ vü sulehâ ve a'yân u eşrâf ve zu'amâ vü erbâb-ı timâr ve sâir fukarâ" gelerek, Gölgeli-oğlu Osman ve kardeşi Ahmed adlı şakiler kendi hallerinde olmayıp, gerek Bozdoğan iskânı ve gerekse diğer başkalarından 70-80 kişiyi başlarına toplayıp, halktan nicelerini sebepsiz yere zincire vurup, bazılarını dövüp ve katledip, "bakire kızlarının cebran bıkırlarını izâle" edip, mal ve hayvanlarına el koyup, timar ve zeamet sahibi olan kişilerin öşür mahsulü ve raiyyet vergilerini zorla alma gibi kanunsuzlukları

³⁹ BOA, AŞD, nr. 70, s. 32.

⁴⁰ BOA, MAD, nr. 6549, s. 144.

⁴¹ BOA, KK, nr. 185, s. 23-24.

⁴² BOA, KK, nr. 185, s. 188.

⁴³ BOA, MAD, nr. 6551, s. 566 (29 Şaban 1130).

⁴⁴ BOA, MAD, nr. 3259, s. 194 (13 Rebiülâhir 1131 / 5 Mart 1719).

icra etmektedirler⁴⁵. Osman Ağa'nın aleyhinde İçel'deki kaza kadıları ve ahaliden diğeri başka şikâyetler de gelmişti⁴⁶. Bunun üzerine Gölgeli-oğlu Osman'ın yakalanması ve mahkemeye çıkarılması için emir verildi. İçel Mutasarrıfı'nın görevlendirdiği mübaşir, sancaktaki "a'yân ve eşraf" ile beraber Gölgeli-oğlu'nun bulunduğu yere varmışlar, yapılan muhakemede Gölgeli-oğlu başkasının malını gasp ettiğini kabul etmekle beraber, muhtemelen Silifke'ye gelirlerken yolda bir fırsatını bulup kaçmıştı⁴⁷. İşte bu olaydan sonra, Kıbrıs'a iskân edilen fakat daha sonra adadan kaçan Karahacılı Yörük Cemaati mensuplarından bazıları da Gölgeli-oğlu'nun maiyetine girdi. Bunların köy basma, gasp, cinayet ve ırza geçme gibi suçlar işlemeye devam ettiğine dair şikâyetler eksik olmuyordu⁴⁸. Osman Ağa 1720'de, nüfuzunu Ermenek taraflarına ve Tarsus dolaylarındaki yörük cemaatlerine doğru genişletmek için de birtakım teşebbüste bulunmuştu⁴⁹.

Son birkaç senedir İçel sancağından merkeze ulaşan şikâyet mahiyetindeki kâğıtlar, Gölgeli-oğulları hânedanının itibarını ciddi şekilde zedeleyecek mahiyetteydi. Ama yine de bu ailenin, konar-göçer aşiretler üzerindeki güçlü nüfuzu, mahallî idarecilerin raporları doğrultusunda merkezî hükümet tarafından da biliniyor olmalıdır. Osman Ağa'ya, yörük tahriri işinin verilmesi bu sebeptendi. 18. asrın başlarından itibaren Doğu Akdeniz sahillerinde kitlesel boyutlarda nüfus hareketlerine sebep olan yörük iskânının doğurduğu karışıklıktan sonra, 1718'de genel mahiyette bir yörük tahriri yapılmasına karar verilmişti. Yusuf adlı bir kişinin başarısız teşebbüsünün hemen akabinde bu önemli görev, 11 Haziran 1720 tarihinde Gölgeli-oğlu Osman Ağa'ya havale edildi. 45.000 kuruş bedelle işi alan Gölgeli-oğlu, Mart 1720 başından geçerli olmak üzere aşiretlerin vergilerini tahsil edecek ve aynı zamanda hiçbir kişi hâric kalmamak üzere, sadece İçel sancağında değil Anadolu'daki tüm aşiret mensuplarının ve vergi icap eden koyun, deve ve diğeri hayvanlarının sayımını yapacaktı⁵⁰. Ne var ki Osman Ağa, bu zorlu görevin üstesinden gelemeydi. Aşiretlerin geleneksel olarak kayıt altına alınmaya muhalefetleri bir yana⁵¹, asayiş bozucu eşkıyalık hadiseleri de eksik olmuyordu⁵². Bunlar yetmiyormuş gibi bir de Gölgeli-oğulları ailesinin kadim hasımları olan Sunullah Bey'in, aşiretler üzerindeki nüfuzunu kullanmak suretiyle, onlardan bazıları kendi maiyetine alarak beraberce sayıma karşı çıkmaları⁵³ onun işini daha da güçleştiriyordu. Neticede Gölgeli-oğlu Osman Ağa, yörük tahriri hizmetini ifa edebilmek için bir yıldan fazla çabaladıysa da başarısız oldu. 1721 yılı başlarında işine son verilerek, tahrir görevi Yeniil Voyvodası Ali Bey'e tevdi edildi. Hakkındaki onca şikâyete rağmen yörük tahriri görevinin Osman Ağa'ya verilmesi, Gölgeli-oğulları ailesi için büyük bir fırsattı. Ancak bu fırsat heba edildiği gibi, tahrir sırasında ortaya çıkan bazı suiistimaller nedeniyle Osman Ağa hakkında idarî takibat başlatılıp, bundan sonra Silifke'de *subaşı* olması dahi yasaklandı⁵⁴. Gölgeli-oğulları için daha da vahim hadiselere sebep olacak asıl gelişme ise, hânedanın en büyük rakibi Abdülmü'min Paşa-zâde Sunullah Bey'in, Nisan 1721'de İçel mutasarrıfı olmasıydı. Kısacası Gölgeli-oğlu Osman ve hânedanı için soruşturma, sürgün ve hapislerle geçecek zorlu yıllar asıl şimdi başlıyordu.

Gölgeli-oğlu Osman 1721 yılını, maddî ve manevî kayıplarını telafi edebilmek için çabalamakla geçirdi. Tahrir işini kaybetmesinin müsebbibi olarak gördüğü Sunullah Paşa'ya büyük bir kin beslediği açıktır. Kendisine muhalif olanları sindirmek için adam bulmakta zorluk çekmiyordu. Maiyetinde 150 kadar levent bulundurduğu rapor edilmişti⁵⁵. Ama yine de Yörük aşiretleri

⁴⁵ BOA, AŞD, nr. 81, s. 180 (Haziran 1719).

⁴⁶ BOA, AŞD, nr. 81, s. 186, 189 (Haziran 1719).

⁴⁷ BOA, AŞD, nr. 84, s. 113.

⁴⁸ BOA, AŞD, nr. 81, s. 200.

⁴⁹ BOA, AŞD, nr. 84, s. 335; BOA, KK, nr. 2489, s. 34-35.

⁵⁰ BOA, MAD, nr. 9906, s. 449-450.

⁵¹ BOA, MAD, nr. 9908, s. 63.

⁵² BOA, MAD, nr. 4080, s. 11.

⁵³ BOA, MAD, nr. 4080, s. 15.

⁵⁴ BOA, AŞD, nr. 92, s. 285.

⁵⁵ BOA, A.DVN, 894/33 (1721).

üzerinde hâlâ etkin olan nüfuzunun semeresini, bu müşkül zamanlarında da görecekti. Zira tahrirden kaçarak Osman Ağa'nın etrafında toplanan kalabalık gruplar, bu sıralarda İçel teftişi için görevlendirilen Adana Beylerbeyi Seyyid Mehmed Paşa'ya açıkça karşı çıktılar⁵⁶. Ayrıca bunlar yörük tahririne memur Yeniil Voyvodası Ali Bey'in görev yapmasına da mâni oldular. Yaşanan hadiseler, İçel'de yörüklerle alakalı yapılacak her işte, Gölgeli-oğlu Osman Ağa'nın göz ardı edilemeyecek bir aktör olduğunu ortaya koymuştu. Bundan ötürü Osman Ağa'ya 1722 yılında yörük cemaatlerinin vergilerini tahsil etme görevi, ya da kendisine yazılan bir hükümdeki ifadeyle *Yörük Voyvodalığı* verildi⁵⁷. Bu görev Gölgeli-oğlu'na, yörükler üzerinden maddî gelir temin etme ve hükümet nezdindeki itibarını kısmen düzeltme imkânı sağlamış gibi görünüyordu. Hâlbuki gelişmeler farklı yönde cereyan etti. Zira yörük aşiretleri, İçel Mutasarrıfı Sunullah Paşa'nın müdahil olmasıyla, Osman Ağa'nın vergi tahsiline muhalefet bayrağı açtılar⁵⁸. Ayrıca Osman Ağa, daha önce Ali Bey tarafından yapılan tahriri itibara almayarak, daha fazla gelir oluşturabilmek için yörükleri yeniden tahrire kalkıştı. Bu durum, merkeze peş peşe şikâyetlerin gitmesine sebep oldu⁵⁹. Ne var ki bu çabaları, muhtemelen vergi tahsili hususunda umulan faydayı sağlamadığından, merkezî hazineye karşı olan yükümlülüklerini yerine getiremedi. Maliyenin yaptığı hesaplamaya göre, Şubat 1723 tarihi itibarıyla Osman Ağa'nın hazineye borcu 50.000 akçeye kadar çıkmıştı. Tahsilat için özel mübaşir olarak İçel'e gönderilen Ali Ağa'ya yazılan emirde, Gölgeli-oğlu şayet söz konusu borcu ödemezse, yakalanıp hapsedilmesi istendi⁶⁰. Üstelik onu zora sokan başka hadiseler de vardı. Vergi tahsili sırasında bazı suiistimaller yaptığına dair İçel yörüklerinden de şikâyetler geldi⁶¹. Hükümetin ısrarlı takibine rağmen Gölgeli-oğlu Osman'ın, yörüklerden tahsil ettiği vergiden en ufak bir miktar bile alınmadı. Zaten bu parayı Osman Ağa'nın çoktan "*hevâ ve hevesine sarf*" ettiği anlaşılmıştı. Bunun üzerine Osman Ağa'nın, bundan sonra yörük aşiretlerinin işine hiçbir şekilde müdahale ettirilmemesi tembihlendi⁶². Hemen ardından 17 Ağustos 1723 tarihinde alınan bir kararla, Anadolu'da bulunan tüm yörük cemaatleri bir mukataa haline getirilerek, dört kişiye müştereken mâlikâne olarak verildi⁶³. Artık zaman, Gölgeli-oğlu Osman Ağa'nın aleyhine işliyordu. Önce yörük tahririndeki başarısızlık, ardından voyvodalık ve tahsildarlık görevlerindeki suiistimaller, onu iktisadî bakımdan tam anlamıyla iflasa sürükledi. Hazineye olan borcunun 72.472 kuruş gibi yüklü bir miktara ulaştığı⁶⁴; ilaveten Top Arabacıbaşı Hacı Hüseyin Ağa'dan borç olarak aldığı 21.373 kuruşu da geri ödemediği kayda geçmişti⁶⁵.

Üzerindeki ağır borçlardan kurtulmak için her yolu denemeye hazır olan Osman Ağa, 1724'te çok riskli bir hamle yaptı. Bu sırada İran'a savaş kararı alınmış olmasından dolayı, ordunun acil şekilde askere ihtiyacı vardı ve asker toplanmasında ciddi güçlüklerle karşılaşılıyordu. İşte bu durumun farkında olan Osman Ağa hükümete bir mektup yazarak, İçel'den toplayacağı 2-3 bin levant ile İran seferinde "*kemâl-i sadakat ve istikâmet ile*" hizmet etmek istediğini bildirdi. Gölgeli-oğlu'nun bu teklifinin akla yatkın hiçbir yanı yoktu. Zira aynı tarihlerde, masrafi hazineden karşılanmak üzere Sunullah Paşa-zâde Ahmed Bey tarafından yazılması istenen 1.000 nefer piyade itiraza neden olduğundan, daha sonra 600'e indirilmiş, yine de bu kadarın toplanmasında bile ciddi zorluklarla karşılaşmıştı. Şu halde Gölgeli-oğlu'nun teklifinin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını hem hükümetin, hem de Osman Ağa'nın bildiğinden hiç şüphe yoktur. Buna rağmen Gölgeli-oğlu böyle bir işe teşebbüs ederken, toplayacağı askerin

⁵⁶ BOA, MD, nr. 130, s. 280-281, hkm. 846.

⁵⁷ BOA, MAD, nr. 9909, s. 370-371, 421.

⁵⁸ BOA, MAD, nr. 9909, s. 415.

⁵⁹ BOA, MAD, nr. 9909, s. 421, 448, 452, 457.

⁶⁰ BOA, MAD, nr. 9910, s. 202-203; BOA, KK, nr. 5061, s. 1.

⁶¹ BOA, KK, nr. 2492, s. 68-69 (22 Nisan 1723).

⁶² BOA, MAD, nr. 9910, s. 545; BOA, KK, nr. 5061, s. 3.

⁶³ BOA, MAD, nr. 9910, s. 536 (15 Zilkade 1135).

⁶⁴ BOA, MAD, nr. 9913, s. 149.

⁶⁵ BOA, AŞD, nr. 100, s. 30 (Mart 1724).

masrafının hazinece karşılanmasını, kendisine verilecek nakit parayla belki de bir miktar asker yazarak sefere katılmayı, böylece daha önceki başarısız idarî görevlerle kaybettiği itibarını yeniden geri kazanmayı umut etmiş olmalıdır. Fakat buna karşılık Osmanlı merkez yönetimince, Osman Ağa'nın asker toplama teklifi kabul edilmekle birlikte, hazineden bu iş için nakit para ödeme hususu reddedildiği gibi, İçel'den herhangi bir şekilde para tahsiline de izin verilmedi. Şu halde 25 Mart 1724 tarihli mufassal hükümde bütün ayrıntısı yazıldığı üzere Gölgeli-oğlu Osman Ağa'dan, 500 süvari ve 500 piyâde olmak üzere 1.000 nefer asker toplaması; bunların her türlü ihtiyaçlarıyla, bahşiş ve yevmiyelerini daha önceden hazineye olan toplam 72.472 kuruş borcundan mahsup olmak üzere kendi cebinden karşılaması, bu bahane ile halktan yeni bir şey istemeye kalkışmayacağı gibi, *"taraf-ı mîrîden bir akçe ve bir habbe talep sevâsında"* da olmaması, emredildiği şekilde toplayıp düzene soktuğu askerle beraber gidip Tebriz Seraskeri Vezir Abdullah Paşa'nın maiyetine girmesi ve ondan alacağı ilâmı bir mübâşirle İstanbul'a göndermesi emredildi⁶⁶. İşte şimdi Gölgeli-oğlu Osman Ağa'nın, içine düştüğü kısır döngüden kurtulmaya çabalarken, durumunun daha da ağırlaştığı ve umutsuz bir hâl aldığı âşikârdı. Buna karşılık Osmanlı hükümetinin, önemli bir savaşa hazırlanırken bu şekilde toplanacak askere bel bağlaması, ya da gerçekleşme ihtimali olmayan ve bunu da bildikleri açık olan böyle bir teşebbüse izin vermiş olması gerçekten çok tuhaftır. Nitekim aradan çok geçmeden, zaten bütün çabalara rağmen bir türlü istenilen şekilde düzene sokulamamış olan yörük cemaatleri, şimdi bir de bu iş dolayısıyla yeni bir karmaşaya sürüklendi. Zira Osman Ağa asker toplama bahanesiyle, geçmişe dönük alacağı olduğu iddiasıyla yörüklerden vergi tahsili için hükümetten muğlak bir izin koparmayı başardı⁶⁷. Zaten belki de onun gerçekte amaçladığı şey de buydu. Fakat şu halde yörükler, hem mukataanın yeni sahipleri hem de Osman Ağa'nın adamları tarafından vergi tahsili bahanesiyle iki taraftan sıkıştırılmaya başlandılar. Bu da yeni sıkıntıları doğurdu⁶⁸.

Gölgeli-oğlu Osman Ağa, İran seferi için söz verdiği askeri toplayamadığı gibi, aşiretler üzerinden elini de çekmedi. Hatta sancağın diğer âyan liderleriyle beraber, İçel'e gönderilen Yörük Muhassılı Ahmed Ağa'nın görev yapmasına mâni oldu. Bunun üzerine İçel'de düzenin sağlanması ve yörüklerden vergi tahsili için, kanunsuz her işte adları geçen Gölgeli-oğlu Osman, Sunullah Paşa-zâde Mustafa ve Azaleddin-oğlu Âbid'in aileleriyle birlikte Kıbrıs adasına sürgün edilmelerine karar verildi. Temmuz 1724'te sürgün emrini icra etme görevi Alaiye (Alanya) Mütessellimi İbrahim'e havale edildi⁶⁹. Fakat sürgün kararının icrasında zorluklarla karşılaşıldı. İçel âyanlarından yardım istenmesine rağmen⁷⁰, bir yıl geçtiği halde Osman Ağa ne sürgüne gönderilebildi, ne de hazineye olan borcundan tahsilat yapıldı. Bunun üzerine 16 Haziran 1725 tarihinde Osman Ağa'nın sahip olduğu tüm mal varlığına, hazineye olan borcuna karşılık olarak el konulmasına, kendisinin ise her ne şekilde olursa olsun yakalanarak Kıbrıs adasında sıkı şekilde hapsedilmesine karar verildi. Bu kararı icra için hususî bir mübâşir tayin edildi ve ayrıca İçel Mütessellimi Çalık Mehmed Bey ile Konya Mütessellimi Ali kararın icrasıyla görevlendirildi⁷¹. Bu karar gereğince Osman Ağa Konya'ya çağrıldıysa da gelmeyince, muhtemelen Ermenek dolaylarında yakalanıp, Ermenek Kalesi'ne hapsedildi. Hazineye olan borcu kendisinden talep edildiğinde, yalan sözlerle durumu geçiştirmeye çalıştı; bunun üzerine sahip olduğu mal ve eşyanın tespiti için Ermenek'ten alınarak Silifke'ye getirilip, *"kendisinin hâne diye binâ eylediği kal'aya"* (Silifke Kalesi içinde Gölgeli-oğlu tarafından yaptırılmış olan bir bina olmalıdır) konuldu. Osman Ağa'nın ne kadar mal ve eşyası olduğu araştırıldığında, kendi üzerinde sadece 1.500 kuruşluk malı bulunduğu, bunun dışındaki diğer tüm mal varlığının 7-8 kardeşiyle ortak olduğu anlaşıldı. Oysa son yapılan hesaplama göre Osman Ağa'nın hazineye olan borcunun 80.000 kuruşa ulaştığı tespit edilmişti. Silifke halkı da kendilerinden korktuğundan, Gölgeli-

⁶⁶ BOA, MAD, nr. 3598, s. 172-173; MAD, nr. 9912, s. 370.

⁶⁷ BOA, MAD, nr. 9912, s. 370.

⁶⁸ BOA, MAD, nr. 9912, s. 385-386; BOA, KK, nr. 5061, s. 7-8.

⁶⁹ BOA, KK, nr. 5061, s. 10-11 (Temmuz 1724).

⁷⁰ BOA, C.ZB, nr. 3667.

⁷¹ BOA, İ.E. Dâhiliye, nr. 2682.

oğulları'nın mal varlıklarının ortaya çıkarılması hususunda yardımcı olmadılar. Şu halde bir çözüm yolu olarak Osman Ağa'nın kardeşleri ve diğer tüm akrabalarının hapsedilmesine, taşınır ve taşınmaz ne kadar malları varsa tümüne el konulmasına, zaten özellikle aşiretler üzerinde tahrikten hiç geri durmayan Gölgeli-oğulları'nın Silifke'de kalmaları halinde "*İçel sancağının nizâmı bi'l-küllîye muhtel olacağından*" bu ailenin tamamının kadınlarıyla birlikte Kıbrıs'a sürgün ve Magosa Kalesi'nde hapsedilmelerine karar verildi⁷². Böylece Gölgeli-oğulları ailesinin tüm ileri gelenleri, kadınlarıyla birlikte Kıbrıs'a sürgün edilmiş oldu. Sürgün kararından yaklaşık beş ay sonra Osman Ağa'nın kardeşleri Ahmed Ağa ve Mustafa Ağa ile amcası Himmet, dayısı Mehmed, yeğenleri Cafer ve Mirza ve akrabasından İbrahim Bey müşterek bir dilekçeyle hükümete müracaat ederek, kendilerinin Osman Ağa'nın bütün borçlarına kefil olmaları karşılığında, hapiste olan kişilerin salıverilmesini talep ettiler. Bunun üzerine Mayıs 1726 tarihi ortalarında Osman Ağa'nın kardeşleri Ahmed ve Mehmed ile amcası Himmet'in kadın ve çocuklarıyla birlikte affedilmelerine karar verilirken, Gölgeli-oğlu Osman Ağa'ya izin çıkmadı⁷³. Fakat onun da kısa süre sonra salıverildiği anlaşılmaktadır⁷⁴.

Osman Ağa ve hânedanın tüm erkeklerinin Kıbrıs'a sürgün edilmesi, Gölgeli-oğulları'nın güç ve itibarlarına büyük bir darbe vurmuştu. Ama buna rağmen Osman Ağa, yörükler üzerindeki etkinliğini bir süre daha devam ettirdi. Sunullah Paşa'nın idam edildiği 1726 yılında Yörük Mukataası'nın mâlikâne sahibi Hacı Mustafa Ağa, Divan-ı Hümâyun'a sunduğu bir arzuhâlde, "Gölgeli-oğlu Osman Ağa'nın aşiretlerin zimmetinde kalan bakayanın tahsili için elinde ferman olduğu iddiasıyla yörükler üzerine vardığını, kimisini hapsederek zorla vergi tahsil etmek istediğini, bu durumdan rahatsız olan birçok aşiretin perâkende olduğundan yakınmış ve aslında yörük cemaatlerinin maddî durumlarının çok kötü olduğunu" da ilave etmişti. Öyle ki, bunların 1138 (1725-1726) senesi mallarını tahsil etmek için voyvodaları olan kişi vardığında, "*mâl-ı mîrî tahsil eyleyecek reâyâ*" bulamamış⁷⁵; bunun üzerine, mukataa malı tamamen tahsil olunmadan bu şekilde bakaya tahsil edilmesi yasaklanmıştı⁷⁶. Zaten aynı tarihlerde, yıllardan beri üzerlerinde çeşitli yönlerden baskılar hiç eksik olmayan yörüklerden birçok aşiretin İçel sancağını terk ederek Adana, Alaiye, Teke ve Hamid taraflarına dağıldıklarına dair haberler de gelmişti⁷⁷.

Son hadiselerle oldukça yıpranan Gölgeli-oğlu Osman Ağa'nın, bundan sonraki faaliyetlerine dair kaynaklara hiçbir bilgi yansımamıştır. Fakat Temmuz 1735 tarihli bir şikâyet kaydında, Osman Ağa'nın öldüğü ve Silifke'de bıraktığı muhallefâtının karısı ve amcaoğlu İbrahim tarafından paylaşıldığı yazılıdır. Bu kayıttan Karataş'tan Seyyid Abdülhalim'in, Osman Ağa'dan bazı alacak iddiasında bulunduğu da anlaşılmaktadır⁷⁸. Bir anlamda "mirasyedi" olarak vasıflandırılabilir Osman Ağa, babasının sahip olduğu dirayet ve ferasetten uzaktı. Bu sebeple Gölgeli-oğulları'nı zor duruma düşürdü ve rakipleri Abdülmü'min Paşa-oğulları'na mağlup oldu. Aile reisliğini ele alacak bir oğlu da bulunmadığından, hânedanı yeniden toparlama görevi, amcasının oğlu Hacı İbrahim Ağa'ya kalmıştı. Zaten o, son birkaç senedir, kazadaki âyanlık mücadelesinde çoktan ön plana çıkmaya başlamıştı.

III. Âyan ve Mütesellim: Gölgeli-oğlu Hacı İbrahim Ağa

Gölgeli-oğlu Mahmud Ağa'nın kardeşi Himmet'in oğludur. Mahmud Ağa'nın ölümünden sonra oğlu Osman'ın, ailenin reisi olarak sivrilmesi, hânedanın diğer erkekleri gibi İbrahim Ağa'nın da arka planda kalmasına sebep olmuştu. Fakat Osman Ağa'nın peş peşe yaptığı hatalarla Gölgeli-

⁷² Bu hususta Lefkoşa Mollası'na, Kıbrıs Muhassılı'na ve Magosa Kalesi Dizdarı'na yazılan hüküm: BOA, A.DVN, 1141/52 (Ekim 1725 sonu).

⁷³ BOA, A.DVN, 1141/52.

⁷⁴ BOA, AŞD, nr. 107, s. 254 (Kasım 1725).

⁷⁵ BOA, AŞD, nr. 108, s. 396 (Ağustos 1726).

⁷⁶ BOA, A.DVN, 1043/41.

⁷⁷ BOA, AŞD, nr. 109, s. 322.

⁷⁸ BOA, AŞD, nr. 148, s. 20, hkm. 64 (Temmuz 1735).

oğulları'nın yanı sıra şahsî itibarını da yitirmesi, İbrahim Ağa'nın güçlü bir kişilik olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. İbrahim Ağa'nın ismi, kaynaklarda zaman zaman "Hacı" sıfatıyla yazıldığına göre onun, hac farızasını yerine getirecek maddî güce ve manevî ruh dünyasına sahip bir kişi olduğu bellidir⁷⁹.

Gölgeli-oğlu İbrahim Ağa, 1730'lerden itibaren ailenin lideri olarak görülmeye ve hükümet tarafından da muhatap alınmaya başlandı. Sancaktaki dengeler de bunu mecbur etmişti. Zira Sunullah Paşa'nın idamından sonra, oğulları arasındaki iktidar kavgası iyiden iyiye kızışmıştı. Ayrıca Sunullah Paşa-zâdeler, son yıllarda başlarına gelen felaketlerde Gölgeli-oğulları'nın sorumluluğu olduğunu düşünüyorlardı. Buna karşılık hükümet, haklarında idam kararı verilen Sunullah Paşa-zâde Ahmed ve Zeynelâbidin'in ele geçirilmesi hususunda, diğer İçel âyanlarının yanı sıra Gölgeli-oğlu İbrahim'den de yardım istedi. Bu hususta direk olarak kendisine hitaben yazılan emirde İbrahim Ağa, "zâtında kâr-ı güzâr ve müstakim ve sadâkat-şî'âr olduğun" gibi güzel sözlerle taltif edildikten sonra, Mustafa Paşa'nın emrine girmesi ve onun vereceği "hidemât-ı cüz'îye ve külliye"yi yerine getirmesi istendi⁸⁰. Henüz hiçbir resmî görevi olmayan bir kişiye böyle adına hitaben emir yazılması, bu tarihlerde sıkça görülen bir husus değildi. Kuşkusuz İbrahim Ağa da, diğer mahallî liderler gibi gücünü, kaynakların ifadesiyle "sâhib-i cem'îyyet" olmasından alıyordu ki, emrinde 150 kadar silahlı sekban bulunduğu ifade edilmişti⁸¹. Kardeşlerinin ölümünden sonra Gölgeli-oğlu İbrahim Ağa, 1734'ten itibaren ailenin güçlü lideri olarak adından daha fazla söz ettirmeye başladı⁸². Emrindeki 70-80 kadar piyade sekban ile halkın can ve malına saldırdığına dair bazı şikâyetlerin gelmesi⁸³, yine de onun itibarını zedeleyecek bir husus olarak görülmedi. Zira İçel kazalarında, mahallî birer güç odağı ve âyan olarak ortaya çıkan kişiler, 1735'te İçel Mutasarrıfı Yakup Paşa'ya karşı Sunullah Paşa-zâdeler'in liderliğinde bayrak açtıklarında, Gölgeli-oğulları'nın desteğine ihtiyaç duyuldu⁸⁴. Zaten Sunullah Paşa-zâdeler'in başkaldırısına karşı Yakup Paşa, sancakta bir denge unsuru olarak Gölgeli-oğulları mansıplarına subaşılık gibi bazı idarî görevler vermek suretiyle, bunları kendi tarafına çekmeye çalışmıştı⁸⁵.

Yakup Paşa'nın bu siyaseti, her ne kadar başlarda Gölgeli-oğulları hânedanı lehine bir durum gibi görünse de, kısa süre sonra işin şekli değişti. Zira Gölgeli-oğlu İbrahim'in rakipleri tam bir blok oluşturdular. Silifke'de Sarı Nebi-oğulları eskiden beri bunların hasmıydı. Keza sancağın en güçlü âyan hânedanı Sunullah Paşa-zâdeler de Sarı Nebi-oğulları'nı destekliyorlardı. Gölgeli-oğulları'na karşı oluşan bu gruba, Ermenek tarafından Can Osman da katıldı. Bu muhalif bloğun yönlendirmesiyle, Gölgeli-oğlu İbrahim Ağa hakkında merkeze gasp ve cinayet suçlamasıyla birçok şikâyet kâğıtları gönderildi. Buna karşılık İbrahim Ağa, hakkındaki bu neviden ithamların asılsız olduğuna dair hükümeti ikna etmeye çalıştı. Bir arzuhâlinde yazdığına göre İbrahim Ağa, "kendü hâlinde olup hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye vaz' u ta'addîsi olmayup ve üzerine dahi şuhûd-ı 'udûl ile şer'an bir nesne sâbit" olmadığını söylüyordu⁸⁶. 1735'teki bu çabalarının yararını görmüş olmalı ki, takip eden yıllarda hakkındaki şikâyetler azaldı. Fakat bu arada Gölgeli-oğlu İbrahim, maddî gücünü ve nüfuzunu arttırmak için yeni fırsatlar aramaktan, bu bağlamda sancaktaki mukataalara müdahaleden de geri durmadı. İstanbul ve Tevâbii Kahve Rüsûmı Mukataası'na bağlı olarak, Silifke Aklıman'a gelen tüccar gemilerinden tahsil edilen kahve vergisine, bu gelirin

⁷⁹ BOA, AŞD, nr. 142, s. 390, hkm. 1296.

⁸⁰ "Silifke kazâsı sâkinlerinden Gölgeli-zâde İbrahim zîde-kadruhüya hüküm ki": BOA, MD, nr. 138, s. 76, hkm. 276 (Ağustos 1731 başı).

⁸¹ BOA, AŞD, nr. 129, s. 194 (Aralık 1730).

⁸² BOA, AŞD, nr. 144, s. 484, hkm. 1673.

⁸³ BOA, AŞD, nr. 148, s. 25, hkm. 78 (Temmuz 1735).

⁸⁴ BOA, MD, nr. 141, s. 26, hkm. 79-82 (Ağustos 1735).

⁸⁵ BOA, AŞD, nr. 149, s. 31, hkm. 93 (Temmuz 1735).

⁸⁶ BOA, AŞD, nr. 148, s. 149, hkm. 515 (Ekim 1735).

Akliman Kalesi'nde bulunan askerin aylıkları için tahsis edildiğini söyleyerek Kale Dizdarı Yahya Ağa ile birlikte el koyması, mukataanın mâlikâne sahipleri tarafından şikâyet konusu edildi⁸⁷.

Ama her ne olursa olsun 1740'lara gelindiğinde artık Gölgeli-oğlu Hacı İbrahim Ağa, hükümet tarafından "*kazâ a'yânı*" olarak muhatap alınan bir konuma erişmiş, bu sıfatla kendisinden, İçel'de düzeni bozucu bazı kişilere karşı yardım istenmişti⁸⁸. Takip eden yıllarda da kalabalık silahlı maiyetiyle yörük aşiretleri üzerinde etkinlik kuran ve hatta zaman zaman vergi ödemelerine müdahil olan nüfuzlu bir kişi olarak İbrahim Ağa'nın⁸⁹, idarî hiyerarşinin en alt basamağını oluşturur *subaşılık* görevinde istihdam edildiği ve valilerin karşılaştıkları zorluklarda yardımına başvuru olan kişilerden olmaya devam ettiği görülür. Nitekim İçel Mutasarrıfı Gazi Mehmed Paşa, 1743'te İran seferi için asker yazımı ve *imdâd-ı seferiye* tahsilinde Sunullah Paşa-zâdeler'in muhalefetiyle karşılaşınca, İçel'in diğer başka âyanlarının yanı sıra Silifke Subaşısı Gölgeli-zâde Hacı İbrahim ve Hacı Mahmud'un da yardımını talep etti⁹⁰. Bu arada Hacı İbrahim Ağa, İstanbul'a kadar giderek Silifke'de "*herkes kendüden hoşnud ve râzî ve şükran üzereler*" iken, düşmanlık besleyen bazı kişilerin kendisini rahatsız ettiğinden şikâyetçi oldu⁹¹. Fakat diğer taraftan sâbık İçel Mütessellimi Nevşehirli Ali Ağa'nın görevi sırasında halkın umumî şikâyetine sebep olan kanunsuzluklarına, İçel'in diğer mâruf kişilerinin yanı sıra Gölgeli-oğlu İbrahim'in de adı karışmış, bunların mahkemeye çıkarılmasına dair ferman bölgeye varınca Yeke Hüseyin'le birlikte, İstanbul'a gideceklerini söyleyerek firar etmişlerdi⁹². Gölgeli-oğlu İbrahim ve Yeke Hüseyin'in her nerede görülürlerse yakalanmaları ve mahkemeye çıkarılmaları için Kasım 1743'te ferman yazıldıysa da⁹³, aradan bir yıl geçtiği halde bunlardan biri de henüz yakalanmamıştı⁹⁴. Hacı İbrahim Ağa, hakkındaki şikâyetlere rağmen İçel'deki konumunu güçlendirmeyi sürdürdü. Kısa süre sonra bunun karşılığını da aldı. Doğuda İran'la savaşların devam ettiği sırada İçel Mutasarrıfı Hâmis-zâde Ömer Paşa, maiyetiyle birlikte seferde görevlendirilince, Mayıs 1745'te sancağın idaresini *mütessellim* olarak İbrahim Ağa'ya bıraktı⁹⁵. Bu tercihte Gölgeli-oğulları ailesinin nüfuzunun yanı sıra, İbrahim Ağa'nın sahip olduğu maddî gücün de etkili olduğu kesindir. Zira Gölgeli-oğlu İbrahim, 1745 senesine mahsuben sancağın vermesi gereken *imdâd-ı seferiyeyi* Paşa'ya peşin olarak "*kendi malından*" ödemişti⁹⁶. Böylece Hacı İbrahim Ağa, müteveffa amcası Mahmud Ağa'nın yaklaşık 50 yıl önce deruhte ettiği *İçel Mütessellimliği* görevinden sonra, 18. yüzyıl süresince Gölgeli-oğulları ailesinden bu makama kadar gelmeyi başaran ilk kişi oldu.

İbrahim Ağa, İçel Mutasarrıfı'nın yokluğunda sancağın en yüksek idarî makamına geldi gelmesine de, daha göreve başladığı anda bazı ciddi zorluklar onu bekliyordu. Ömer Paşa'ya kendi cebinden peşin olarak ödediği parayı İçel kazalarından tahsil etmek istediğinde, Gülnar ve Ermenek taraflarında muhalefetle karşılaştı⁹⁷. Bununla birlikte, aradan çok geçmeden İbrahim Ağa'nın suiistimalleri ve bazı yolsuzluk iddialarına dair şikâyetler de ortaya çıktı. Ermenek Nâibi Ahmed, Gülnar Nâibi Yusuf, Sinanlı Nâibi Mustafa ve Nevâhi-i Ermenek Nâibi Abdurrahman'ın *ilâmlarıyla* Mut, Sinanlı, Ermenek, Nevâhi-i Ermenek, Selendi ve Gülnar kazası ahalisinin müşterek *mahzarında* yazdıklarına göre, aslında Ermenek halkı, üzerlerine kanunen lüzumlu olan mükellefiyetlerini ifa etmeye hazırlarken Gölgeli-oğlu İbrahim, yanına Karataş'tan

⁸⁷ BOA, KK, nr. 2342, s. 28 (23 Eylül 1737).

⁸⁸ BOA, MD, nr. 147, s. 79, hkm. 293.

⁸⁹ BOA, Adana Ahkâm Defteri (AAD), nr. 1, s. 24 (Aralık 1742).

⁹⁰ BOA, C.DH, nr. 12724.

⁹¹ BOA, AAD, nr. 1, s. 50.

⁹² BOA, C.ZB, nr. 1943 (Ekim 1743).

⁹³ BOA, AAD, nr. 1, s. 61-62.

⁹⁴ BOA, AAD, nr. 1, s. 95-96 (Ekim 1744).

⁹⁵ BOA, AAD, nr. 1, s. 112 (Mayıs 1745). Mütessellimliği Gölgeli-oğlu İbrahim üzerinde olduğuna dair İçel kaza kadılarının yazılan Haziran 1745 tarihli hüküm: BOA, AAD, nr. 1, hkm. 118.

⁹⁶ BOA, AAD, nr. 1, s. 126 (Eylül 1745).

⁹⁷ BOA, AAD, nr. 1, s. 127 (Eylül 1745).

Abdülhalim-oğlu ve Sarıkavak'tan Osman-oğlu'nu da alarak kalabalık segbânla gelip, Zeyne kazasında iki ay oturmuş ve bunlar üzerine adamlar göndererek kanunsuz şekilde para toplatmıştı⁹⁸. Başka bir iddiaya göre ise İbrahim Ağa, İran seferinde zahire naklinde kullanılmak üzere İçel'den istenen 250 yük hayvanına sürücü olarak, Mutasarrıf Ömer Paşa ve diğer vilâyet âyanı tarafından *mekkâribaşı* görevine Süleyman adlı kişi tâyin edilmişken, Paşa'nın sefer için sancaktan ayrılmasından sonra kendi adamlarından olan Sarıkavaklı Hüseyin'i bu göreve getirmiştir. Mekkâribaşı Hüseyin ise sürüp götürdüğü 250 yük hayvanının büyük kısmını Kayseri ile Sivas arasında satıp parasını yemişti⁹⁹. Bu iddiaların ne derecede hakikat olduğunu bilmek güç olmakla birlikte, bazı soru işaretlerinin bulunduğu ortadadır. Gerçekten iddia edildiği gibi Gölgeli-oğlu İbrahim'in "*Zeyne kazâsından hevâsına tâbî segbân eşkiyâsını başına cem*" etmesi zordur. Zira burası, Gölgeli-oğulları'nın hasımları Sunullah Paşa-zâdeler'in merkezidir. Fakat ne olursa olsun Ermenek halkının, biraz da olayları dramatize ederek kaleme aldıkları şikâyetler devam etti. Bunlardan birisinde Gölgeli-oğlu İbrahim'in "*öteden berü serseri geşt ü güzâr*" ettiği, Osman-oğlu Mehmed ve Abdülhalim-oğlu'nun ise "*zulmetle ma'rûf ve şekâvet ile meşhûr*" kişiler oldukları; bunların zulmünden dolayı "*gerek Lârende tarafına ve gerek etrâf u eknâfa erbâb-ı ticâret ve gerek sâir ebnâ-i sebil*" gidemediği gibi ağır vurgular ve ithamlar yer almıştı¹⁰⁰. Bu arada Ömer Paşa, kış mevsiminin girmesi nedeniyle İran seferinden İçel'e döndüğü için, İbrahim Ağa'nın görevi de sona ermişti. Fakat Ermenekliler'in kendisi hakkındaki şikâyetlerinin bir türlü arkası kesilmiyor¹⁰¹, buna karşılık İbrahim Ağa da, Ermenek'te rakibi olan ve zaman zaman mütesellimlik görevi tevdi edilen Can Osman'ı tasfiye edebilmek için bazı teşebbüste bulunuyordu¹⁰². Sancaktaki nüfuz mücadelesinde, bu tarihler itibarıyla üstünlük hâlâ İbrahim Ağa'da idi. Bu sebeple hakkında bütün bu şikâyetlere rağmen yeni İçel Mutasarrıfı Hâmis Paşa, İran seferi için görevlendirildiğinde, sancağın idaresini Mayıs 1746'da bir kez daha mütesellim sıfatıyla Gölgeli-oğlu'na vermekte bir sakınca görmedi¹⁰³. Bu arada sâbık Mütesellim Can Osman, Hâmis Paşa'ya 360 kuruş borç bıraktığından, İbrahim Ağa'nın bu parayı tahsil etmesi istenmişti¹⁰⁴. İçel sancağı Mart 1747'de Vezir Hasan Paşa'ya tevcih edilince, onun da mütesellimlik için aklına gelen ilk isim yine Gölgeli-oğlu İbrahim olmuştu¹⁰⁵.

Gölgeli-oğlu İbrahim Ağa, İçel mutasarrıfları tarafından peş peşe mütesellimlik görevine getirilerek nüfuzunu arttırırken, diğer taraftan hasımları boş durmuyordu. Gruplar arasındaki bu amansız mücadelenin kaybedenin İbrahim Ağa olduğu, çok geçmeden anlaşıldı. Zira 31 Ekim 1747 tarihli bir maliye kaydında onun hakkında "*maktûl*" ifadesi kullanıldığına göre¹⁰⁶, 1747 baharı veya yazında öldürülmüş olmalıdır. Ölümünün ne şekilde vukua geldiği hususunda, İbrahim Ağa'nın karısı Şemse Hatun ile oğlu Mustafa'nın, Sarıkavak Nâibi Seyyid Mehmed'e gelerek sundukları şikâyet arzuhâlinde bazı ayrıntılar verilmiştir. Bunların iddiasında göre İbrahim Ağa'nın "*adâvet-i dünyeviyesi*" (dünyadaki düşmanı) olan Nevâhi-i Ermenek'ten Can Osman, onu İçel Mutasarrıfı Vezir Mehmed Paşa'ya şikâyet ederek, tutuklatıp Ermenek Kalesi'ne hapsedirmiş, mal ve eşyalarına da el koymuşlardı. Daha sonra göreve gelen Hasan Paşa'nın mutasarrıflığı sırasında, Gölgeli-oğlu İbrahim hapiste iken Can Osman'ın kardeşi Nuri Mustafa ile Ermenek'ten Hüsameddin ve oğulları, 70-80 kadar eşkiya ile Ermenek Kalesi'ni basarak, İbrahim Ağa'yı "*alenen kebir bıçak ile ... başını kesüp katl ve pâre pâre*" etmişlerdi¹⁰⁷. Bu iddialar eğer doğruysa Gölgeli-oğlu İbrahim, Nevâhi-i Ermenek Âyanı Can Osman'ın azmettirmesi neticesinde

⁹⁸ BOA, AAD, nr. 1, s. 137-138 (Ocak 1746).

⁹⁹ BOA, MAD, nr. 9953, s. 5.

¹⁰⁰ BOA, AAD, nr. 1, s. 138.

¹⁰¹ BOA, AAD, nr. 1, s. 142 (Şubat 1746).

¹⁰² BOA, AAD, nr. 1, s. 147 (Nisan 1746).

¹⁰³ BOA, AAD, nr. 1, s. 156 (Mayıs 1746).

¹⁰⁴ BOA, AAD, nr. 1, s. 156 (Haziran 1746).

¹⁰⁵ BOA, AAD, nr. 1, s. 187 (Mart 1747).

¹⁰⁶ BOA, MAD, nr. 9959, s. 322.

¹⁰⁷ BOA, AAD, nr. 1, s. 239.

öldürülmüştür. Bununla birlikte Gölgeli-oğlu Mustafa, hadisenin üzerinden yıllar geçtikten sonra 1764'te Divan-ı Hümâyün'a sunduğu bir şikâyet arzuhâlinde, "babasının Ermenekli Hacı Molla-oğlu Hacı İbrahim adlı bir kişi tarafından tüfek kurşunu ve bıçakla vurularak öldürüldüğünü; daha sonra yapılan mahkemede Hacı İbrahim'in suçunun sabit olduğu anlaşılmasına rağmen, bir şekilde hapisten kaçıp Aydın taraflarında bir müddet serseri dolaştıktan sonra 1764'te tekrar İçel'e döndüğünü iddia ederek yeniden haklaştırma" talebinde bulunmuştu¹⁰⁸. Cinayetten sonra İbrahim Ağa'nın oğlu Mustafa ve karısı Şemse Hatun Divan-ı Hümâyün'a bir arzuhâl sunarak, İbrahim'in sağlığında iltizamla üzerinde olan Yörükân-ı Anadolu Mukataası'na bağlı cemaatlerden Kocac, Karadöneli, Bolacalı ve Yerebakanlı üzerinde 4.000 kuruş vergi kaldığını, bu aşiretlerin ödemeye muhalefetlerinin, İbrahim Ağa'nın hasımlarından Can Osman ve Sunullah Paşa-zâde Abdülmuin'in kıskırtması sebebiyle olduğunu iddia etmişlerdi¹⁰⁹.

Osman Ağa'nın kifayetsiz idaresinde geçen felaket yıllarının sonlarında hânedanın liderliğini üstlenen Gölgeli-oğlu Hacı İbrahim Ağa, malî gücünü de kullanarak aileyi yeniden derleyip-toparlamıştı. Kuşkusuz onun başarısında, Sunullah Paşa'nın idamından sonra ortaya çıkan boşluğu, oğullarının dolduramamasının da rolü olmuştu. İbrahim Ağa subaşı, âyan ve mütesellim sıfatıyla idarî görevler üstlenmek suretiyle, merkezî hükümetle de mümkün olduğunca arasını hoş tutmaya çalıştı. Ama onun şanssızlığı, Ermenek taraflarında Can Osman gibi başka bir dışli hasmın karşısına çıkmasıydı. Rakipleriyle giriştiği amansız mücadelenin bedelini, diğer birçok yerel lider gibi dramatik şekilde hayatıyla ödedi.

IV. Silifke Âyanı ve Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşı: Gölgeli-oğlu Deli Mustafa Ağa

Gölgeli-oğlu Hacı İbrahim'in başına gelen feci olay, aile üzerinde sarsıcı bir tesir göstermiş olmakla birlikte, Silifke ve çevresindeki mutlak nüfuzlarını hiçbir şekilde etkilemediği kesindir. Nitekim Kıbrıs Muhassılı Ebubekir'in, 1750'de Gölgeli-oğlu Mahmud ve Mustafa'nın 40-50 kadar adamla gelerek, adanın muhafazası ve Anadolu'yla irtibatında çok önemli bir mevkie sahip (kendi deyişiyle "*kemergâhi*") olan Akliman Kalesi'ne saldırdıklarını, kalede mevcut askeri tutukladıklarını, yoldan gelip-geçenlerin mal ve eşyalarına el koyduklarını rapor etmesi¹¹⁰, bunun açık bir göstergesidir. Hadisede adı geçen Gölgeli-oğlu Mustafa, maktul Hacı İbrahim Ağa'nın oğludur ve bu tarihlerden itibaren hânedanın reisliğini ele alacaktır.

Gölgeli-oğlu Mustafa, hânedanın nüfuzunu muhafaza edebilmek için, ananevî dostları olan Gülnar'da Azaledin-oğulları, Sarıkavak'ta Osman-oğulları ve Karataş'ta Halim-oğulları ile beraber hareket etmeyi sürdürdü¹¹¹. Ayrıca babasının katlinin asıl müsebbibi olan Can Osman'ın oğlu Piri hakkında, 1753'te cinayet ve gasp isnadıyla tutuklama ve idam kararı verildiğinde, İçel Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'ya yardım etmek suretiyle, hükümet nezdindeki itibarını düzeltmeye çalıştı¹¹². Malî gücünü arttırmak için Silifke merkezli olmak üzere, ailenin eskiden beri yaptığı ticarî faaliyetleri de sürdürdü¹¹³.

İktidar sahibi diğer İçel âyanları gibi zamanla Gölgeli-oğlu Deli Mustafa'nın da, bazı kanunsuz işlere teşebbüs ettiğine dair şikâyetler ortaya çıktı. Mut, Sinanlı, Mamuriye (Anamur), Gülnar ve Sarıkavak kadılarının ilâmında ve müşterek bir mahzarda yazıldığına göre, 40-50 nefer eşkiya ile dolaşarak cana ve mala taarruzu alışkanlık haline getiren Mustafa Ağa ve adamları, 1756'da Anamur'dan Kıbrıs'a, oradan da Silifke'ye geçen ve İstanbul'a doğru yola çıkan Seyyid Mehmed Efendi'nin yolunu kesip, kölesini ve mallarını gasp etmişler, kendisini ise yaralamışlardı. Bu olay üzerine Ağustos 1756'da Deli Mustafa Ağa'nın tutuklanmasına karar verildi¹¹⁴. Fakat bu karar

¹⁰⁸ BOA, AAD, nr. 3, s. 203 (Ocak 1765).

¹⁰⁹ BOA, MAD, nr. 9959, s. 322.

¹¹⁰ BOA, AAD, nr. 1, s. 282 (Ağustos 1750).

¹¹¹ BOA, MD, nr. 155, s. 138, hkm. 520 (Ekim 1751).

¹¹² BOA, MD, nr. 156, s. 24-25, hkm. 76 (Kasım 1753).

¹¹³ BOA, AAD, nr. 2, s. 166 (Haziran 1755).

¹¹⁴ BOA, MD, nr. 158, s. 177-178, s. 533.

icra edilemediğinden, Gölğeli-oğlu Deli Mustafa'nın eşkıyalıklarından şikâyetler sürdü. Bunun üzerine Aralık 1756'da meseleye dair Divan-ı Hümâyun'dan yeni bir karar daha çıktı ki, burada sadece tutuklama ve yargılama değil, yakalandığı anda muhâkemededen sonra hemen "*tertîb-i cezâ*"sı emredildi¹¹⁵. Açıkır ki bu bir idam fermanıydı. Durumdan haberi olan Deli Mustafa çareyi, İçel'in bu sırada isyan halinde olan diğer mâruf eşkıya elebaşlarıyla ittifak etmekte buldu. Bunların başında Gülnarlı Azaledin-oğulları'ndan Âbid-oğlu Deli Hüseyin ile kardeşleri geliyordu. Ayrıca Karataş kazasından da kendilerine katılımlarla 150 kadar silahlı sekbana sahip oldu. Bu kalabalık grup İçel Mutasarrıfı Numan Paşa'nın, Mut ve Zeyne âyanıyla birlikte haklarındaki kararı icra için üzerlerine gönderdiği Bölükbaşı Hüseyin'e, gece vakti baskın düzenleyerek 40 at ile tüm mal ve eşyasını gasp ederek, Hüseyin Ağa'yı vurdular, 10 adamını ise yaraladılar. Böylece meselenin boyutları daha da büyüyünce Numan Paşa, çaresiz durumu hükümete rapor etti. Bunun üzerine bir defa daha İçel âyanının yardımına başvurulma ihtiyacı ortaya çıkınca Mut Âyanı Sunullah Bey, Mamuriye Âyanı İbrahim ve Sinan, Nevâhi-i Ermenek Âyanı İnce Ali-oğlu Âbid ve Can-oğlu Piri, Zeyne Âyanı Ahmed Bey, Sarıkavak Âyanı Osman-oğlu Mehmed ve Ermenek Âyanı İbrahim'den yardım istendi. Ayrıca Adana Valisi Vezir Mustafa Paşa'nın da yardım göndermesi için gerekli emirler yazıldı¹¹⁶. Takip eden yıllarda cezasının infaz edildiğine veya diğer başka faaliyetlerine dair kaynakların bir süre sessiz kaldığı Gölğeli-oğlu Mustafa Ağa'nın bu badireyi de atlattığı, hatta 1760'lı yıllarda vergi tahsildarlığı yaptığı görülür¹¹⁷. Aynı tarihlerde Ahmed adlı bir kişinin, Mustafa Ağa'dan bahsederken onun "*ziyâde müteğallibeden*" olduğunu söylemesi¹¹⁸, feodal güç odaklarının tipik vasıflarına yapılan bir vurgudan başka bir şey değildir.

1762'de Sunullah Paşa-zâdeler'den Anamurlu Ali Bey'in İçel mütesellimi olması, sancaktaki güç dengelerini değiştirdi. Zira Ali Bey, göreve gelmesinden kısa süre sonra 7 Nisan 1762 tarihinde hükümete sunduğu raporda, İçel'de düzeni bozan asıl kişinin, başına sekban eşkıyası toplayan Gölğeli-oğlu Deli Mustafa olduğunu, onun, Silifke hânedanından Sarı Nebi-oğlu Hasan Ağa'nın iki hizmetçisiyle, yine Silifkeli Mehmed Ağa-zâde Koca Hüseyin Ağa'yı haksız yere öldürdüğünü, birçok mal ve eşya gasp ettiğini yazdı. Ayrıca İçel'deki bazı kaza nâibleri de benzer şekilde, başına sekban eşkıyasını toplayan Mustafa Ağa'nın Sarı Nebi-oğlu Hüseyin, Mehmed Ağa-zâde Koca Hüseyin ve Mehmed ile Gülnar'dan Ali adlı kişileri "*bi-gayr-i hak alenen katı*" edip, mal ve eşyalarını yağmaladığı iddiasında bulundular¹¹⁹. Bu raporlar üzerine İçel âyanı maiyetine tahsis edilen Ali Bey'e, Gölğeli-oğlu Mustafa Ağa'yı yakalamak, yargılamak ve hapsetmekle görevi verildi¹²⁰.

İçel Mütesellimi Ali Bey tarafından hedef alınan ve sözü edilen cinayet suçlaması karşısında zor durumda kaldığı açık olan Mustafa Ağa, 1763'te Divan-ı Hümâyun'a ilginç bir teklifte bulundu. Silifke sahillerinin eskiden beri korsan saldırılarına açık bir coğrafî yapısı vardı. Ayrıca Kara Gürgüs ve Akliman gibi yerlere yanaşan korsan gemileriyle, zaman zaman yerli âyanın işbirliği ve ticaret yaptığı da oluyordu. Akliman'la Silifke arasındaki Çavuşbucağı köyü de birkaç defa korsan saldırısına maruz kalmış, köy halkından bir kısmı esir edilmişti. İşte Gölğeli-oğlu Mustafa Ağa, bütün bu nevi saldırılara karşı Silifke sahillerinin korunması hizmetinde kullanılmak üzere, masraflarını kendi cebinden karşılamak şartıyla bir "*bergiten sefinesi*" yapmak istediğini söyleyerek, buna izin verilmesini talep etti. Tersane-i Âmire'den olumlu görüş alınmasından sonra, tüm masraflarını kendi bütçesinden karşılaması şartıyla 45 zirâ uzunluğunda bir gemi inşasına müsaade edildi. Ayrıca bu gemiyle İçel sahillerinde yapacağı koruma hizmeti sırasında yakalayacağı korsan gemileri ve adamlarını Tersane-i Âmire'ye göndermesi, bu bahane ile

¹¹⁵ BOA, MD, nr. 158, s. 314, hkm. 847 (Aralık 1756).

¹¹⁶ BOA, MD, nr. 159, s. 21-22, hkm. 50, 51 (Ocak 1757).

¹¹⁷ BOA, AAD, nr. 3, s. 28.

¹¹⁸ BOA, AAD, nr. 3, s. 44 (Ekim 1761).

¹¹⁹ BOA, MD, nr. 162, s. 365, hkm. 1038 (Mayıs 1762).

¹²⁰ BOA, C.ML, nr. 26085.

suçsuz kişilere kötülük etmekten de sakınması istendi. Fakat Mustafa Ağa'nın bu teşebbüsü, büyük ihtimalle son zamanlarda hakkında verilen tutuklama ve hapis kararlarına karşılık, kendi durumunu hükümet nezdinde düzeltmeye yönelik bir hamleden ibaret olduğundan, söz konusu geminin inşasına hiçbir zaman başlanmamıştır. Zaten Haziran 1763 sonuna geldiği halde, bu izin talebinin "*sâhibi zuhûr itmemele*" *Ahkâm Defteri*'ndeki kaydı silinmiştir¹²¹. Bu teşebbüsten sonra bir müddet ortalıkta görünmeyen Gölgeli-oğlu Mustafa Ağa, 1764'te Nevâhi-i Ermenek Âyanı İnce Ali-oğlu Âbid ile birlikte, Ermenek şehrine baskın düzenleyerek adından söz ettirdi¹²². Bu hadise münasebetiyle yakalanması emredilince de, sahildeki Aklıman Kalesi'ne girip yerleşerek savunmaya çekildi¹²³. Bir müddet sonra yanında Âbid ve Sunullah Bey de olduğu halde İstanbul'a gidip, suçsuzluğu ve affi talebini havi Divan-ı Hümâyun'a müştereken bir arzuhâl sundular, neticede talepleri uygun bulundu¹²⁴.

Silifke Âyanı Gölgeli-oğlu Mustafa Ağa, nüfuzunu arttırmak için diğer başka işlerin yanı sıra, kazadan vergi tahsilinde de ön planda yer alıyordu. Fakat bu hususta bazı suiistimler yaptığına dair haberler ortaya çıkmıştı. Nitekim Silifke halkı, İçel'in 1183 (1769) senesi avârız ve nüzûl vergisinden kazalarının hissesine düşen miktarı, Gölgeli-oğlu Mustafa Ağa'ya tamamen verdikleri halde, onun bu parayı vergi tahsildarı olan salyâneciye ödemediğini iddia ettiler¹²⁵. İçel'de timar erbâbından olan Süleyman, Ahmed, Veli, Hüseyin, Mustafa, Ali ve diğerleri ise, 1771 yazında İstanbul'da Divan-ı Hümâyun'a müşterek bir arzuhâl sunarak, Mustafa Ağa'nın benzer kanunsuzluklarından şikâyetçi oldular¹²⁶. Bu şikâyet üzerine sâdir olan 21 Temmuz 1771 tarihli *buyurulduda*, Gölgeli-oğlu Mustafa'nın kanunsuz şekilde tahsil ettiği timar gelirlerinin, mahkeme yoluyla kendisinden geri alınması istendi. Nitekim İçel Mütesellimi Hacı Zeynelâbidin'e ve Silifke Kadısı'na yazılan hükümde, Gölgeli-oğlu Mustafa'nın timar erbâbından gasp ettiği malların geri alınması emredildi¹²⁷. Fakat Gölgeli-oğlu Mustafa'nın timar ve zeametlere taarruzu sonrasında da devam etti. Dergâh-ı Mualla Çavuşlarından Şahin Ahmed Çavuş, Ermenek kazası Gargara köyünde ve diğer başka yerlerdeki 40.468 akçelik zeametinin 1185 (1771-1772) yılı gelirini, Gölgeli-oğlu Mustafa Ağa tahsil ettiği halde kendisine hiç ödeme yapmadığını¹²⁸; ayrıca yine zeametine ait Silifke'nin Karakaya köyünün 1.500 kuruşluk gelirine de yine onun el koyduğunu yazdı¹²⁹.

Rusya ile savaşların devam ettiği bu tarihlerde asker bulma hususunda ciddi sıkıntı yaşayan hükümet, Anadolu ve Rumeli'deki âyanın toplayacağı askere bel bağlamıştı. Bu ortamda Gölgeli-oğlu Mustafa da yardımına başvurulmuş kişilerden birisiydi. Şubat 1772'de asker toplama işinin nasıl yapılacağına dair mufassal bir hüküm yazılarak, birçok âyan gibi Mustafa Ağa'ya da gönderildi. "*İçel sancağı a'yânından sâbikâ İçel sancağı mütesellimi*" şeklinde tanımlanan ve âyanlar hakkında birçok övücü ve taltif edici ifadeler kullanıldıktan sonra, "*öteden berü celâdet ve şecâat ile şöhret-şî'ar ve bu makûle hidemât-ı mühimmenin idaresine her vechile sâhib-i iktidar*" bir kişi olduğu ifade edilen Mustafa Ağa'dan, İçel ve havalisinden her bölüğü 50'şer askerden teşekkül etmek üzere toplam 20 bölük halinde 1.000 nefer silahları tam güzide piyade askeri toplaması ve Mart ayında harekete geçmek üzere hazır olması istendi. Toplanacak askerin masrafları için de 43.816,5 kuruş para mübaşirle gönderildi¹³⁰. Bu arada 16 Şubat 1772'de İçel valiliğine tâyin edilen Seyyid Ahmed Paşa, Rusya seferinde görevli olduğu için, eskiden beri şahsen tanıdığı Gölgeli-oğlu Mustafa'yı mütesellimliğe teklif etmiş ve bu hususta emir kaleme

¹²¹ BOA, AAD, nr. 3, s. 93-94 (Mart 1763).

¹²² BOA, AAD, nr. 3, s. 159.

¹²³ BOA, AAD, nr. 3, s. 189.

¹²⁴ BOA, AAD, nr. 3, s. 202 (Ocak 1765).

¹²⁵ BOA, MAD, nr. 8517, s. 320 (28 Şubat 1771).

¹²⁶ BOA, A.E. Mustafa III, nr. 14501.

¹²⁷ BOA, AŞD, nr. 180, s. 79 (Temmuz 1771).

¹²⁸ BOA, AAD, nr. 4, s. 12.

¹²⁹ BOA, AAD, nr. 4, s. 35 (Temmuz 1775).

¹³⁰ BOA, MAD, nr. 7924, s. 104.

alındıysa da, Mustafa Ağa'nın da asker yazma ve sefer görevinin olduğu anlaşılınca mütesellimlik başka birisine verilmişti¹³¹. Fakat diğer bazı yazışmalardan, Ahmed Paşa'nın İnel valiliği sırasında Mustafa Ağa'nın mütesellimlik yaptığı da anlaşılmaktadır. Haziran 1772'ye geldiği halde, Anadolu ve Rumeli'deki birçok yerden beklenen asker hâlâ gelmemiști, Gölđeli-zâde Mustafa Ağa da gevşek davrananlardandı. Bu sebeple bazı ağır tehdit ifadelerini de muhtevî yazılan yeni emirde, artık Mustafa Ağa için "a'yân" ifadesi de kullanılmayıp, sadece "İnel sükkânından" denilmesi dikkat çekicidir¹³². Bu arada ordu harekete geçmiş olduğundan Mustafa Ağa, İnel Sancağı ile Ordu-yı Hümâyün arasında 300 saat mesafe bulunmasından dolayı, piyade askeriyle bu mesafeyi kat etmenin mümkün olmayacağı gerekçesiyle sadece topladığı süvari askeriyle orduya katılmıştır¹³³.

Asker toplama hususundaki başarısı sebebiyle Gölđeli-oğlu Mustafa Ağa'ya, Eylül 1772 itibariyle *Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşılığı* pâyesi verildi. Bu şekilde hükümet nezdinde itibarını arttıran Mustafa Ağa, bir yandan da daha önce öldürülen Karaman Âyanı Çavuş-zâde Zeynelâbidin'in muhallefâtına el konulması görevine tâlip oldu. Oldukça zengin bir kişi olan Zeynelâbidin'in, Karaman ve İnel'deki tüm malları karşılığında Mustafa Ağa, Hazineye 650 kese nakit para ve 2.000 keyl-i İstanbulî buğday ödemeyi taahhüt etti ve bu hususta hazırlanan temessük Başmuhasebe'ye kaydedilip, 12 Eylül 1772 tarihinde görev kendisine verildi¹³⁴. Eylül 1772 sonlarında ise Gölđeli-oğlu Mustafa, deniz yoluyla giderek Mısır Valisi ve Seraskeri Hacı Osman Paşa'nın maiyetine girmek üzere emir aldı. Ayrıca İnel Mütesellimi Mir Sunullah Bey tarafından yazılması emredilen askerin de Gölđeli-oğlu'yla birlikte gönderilmesi istendi¹³⁵. Fakat öyle anlaşılıyor ki Mustafa Ağa, aldığı bu son görevlerin üstesinden gelememiş ve bundan dolayı hükümet nezdinde itibar kaybetmiştir. 1773 sonbaharına geldiğinde, Gölđeli-oğlu Mustafa Ağa'ya tevdi edilen görevleri yerine getirmediği ve bu hususta hükümetin de kendisinden ümidini yitirdiğine dair işaretler vardır. Nitekim Kıbrıs adasının cizye gelirlerinden salyâne olarak kendisine tahsis edilen 240.000 kuruş, verilen emri icra edemediği ve bundan sonra da kendisinden hizmet ümidi olmadığı gerekçesiyle, şifahen verilen fermanla kesildiği gibi, daha önce tahsil ettiği 2.000 kuruş da geri istenmiş, ayrıca Gölđeli-oğlu ile olan hesabın görülmesi için hususî bir mübaşir gönderilmiştir¹³⁶.

Silifke Âyanı Gölđeli-oğlu Mustafa Ağa'nın ömrünün son on yılı, hânedanın nüfuzunu korumak için mücadeleyle geçti. Nevâhi-i Ermenekli Âbid-oğlu Ali ve Anamurlu Abdülmuin Bey gibi İnel kaza âyanlarıyla zaman zaman ittifak yaptı, çoğu defa birbirlerine rakip oldular. Bunlar hakkında merkeze ulaşan şikâyetler hiç eksik olmadı¹³⁷. Gölđeli-oğulları hânedanının en büyük dayanakları olan yörük aşiretleri üzerindeki tahakkümlerini, zor kullanarak da olsa sürdürdü¹³⁸. Mustafa Ağa hakkında arşivde görülen son belgeler, genellikle ondan alacak iddiasında bulunan kişiler hakkındadır¹³⁹. Öyle anlaşılıyor ki Gölđeli-oğlu Mustafa Ağa'nın son yıllardaki kanunsuz hareketleri, bu ailenin hükümet nezdinde itibar kaybetmesine sebep olmuştur. Ama yine de ihtiyaç duyulması halinde, eskiden olageldiği üzere ailenin yardımına başvurulmaya devam ediliyordu. Tarsus'a bağlı Elvanlı kazasında Hacı Hasan-oğlu Osman, bölgede devlet düzenini bozucu bazı eşkıyalık faaliyetlerine giriştiğinde, Şubat 1783 tarihli emirle bu meseleyi halletme

¹³¹ BOA, AŞD, nr. 185, s. 52 (Mayıs 1772).

¹³² BOA, MD, nr. 171, s. 122, hkm. 447 (Haziran 1772).

¹³³ BOA, C.AS, nr. 44184 (11 Temmuz 1772).

¹³⁴ BOA, C.ZB, 4126; C.DH, nr. 13246; C.ML, nr. 18567.

¹³⁵ BOA, C.AS, nr. 49750.

¹³⁶ BOA, C.ML, nr. 7085 (9 Eylül 1773). BOA, KK, nr. 3519, s. 282 (12 Eylül 1773).

¹³⁷ İnel ahalisinin umumî şikâyeti ve diğer yazışmalar: BOA, A.DVN.ŞKT, 1508/13. Bu hususta Vezir Abdi Paşa'ya yazılan emirler: BOA, AAD, nr. 4, s. 121, 123 (Eylül 1777).

¹³⁸ BOA, AAD, nr. 4, s. 335.

¹³⁹ BOA, AAD, nr. 4, s. 309-310, 314.

görevi kendisine verilen İçel Mutasarrıfı Çerkes Hasan Paşa'ya, lüzumu halinde Gölgeli-zâdeler ve Karataşlı Halim-zâdeler'den de yardım alması tavsiye edilmişti¹⁴⁰.

Silifke'de Gölgeli-oğulları'nın faaliyetlerine dair resmî kayıtlara, 5-6 yıl müspet veya menfi herhangi bir bilgi yansımada. Fakat 1787 yılı başlarında, Rusya ve Avusturya devletleriyle yeniden savaşa karar verilince, ordu için asker yazılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı. İşte bu meyanda İçel sancağından istenen her biri 50 neferden 10 bayrak halinde toplam 500 nefer süvari askeri yazma görevi Gölgeli-oğlu'na verildi. Bu hususta kendisine yazılan Şubat 1787 tarihli emirde, seçilecek askerin "*alîl ve mariz olmayup cümlesi tûvâna ve güzîde*" olması ve ayrıca "*bahâdır*" kişilerden de bölükbaşılar görevlendirmesi istenmişti. İçel'den talep edilen bu askerin ulûfe, bahşış ve malzeme ücretleri için Hazine-i Âmire'den 27.145,5 kuruş para tahsis edildi¹⁴¹. Bu emirde adı geçen kişinin, Gölgeli-oğulları ailesinden kim olduğuna dair açıklık bulunmadığı gibi, bu görevin ne şekilde sonuçlandığı da meçhuldür. Bununla birlikte emre muhatap olan Gölgeli-oğlu Mustafa veya Osman olmalıdır. Gölgeli-oğlu Mustafa Ağa'nın hayatının son yıllarına ve ölümüne dair kaynaklarda başkaca herhangi bir malumat yer almamaktadır.

V. Hânedanın 18. Asırdaki Son Güçlü Lideri: Gölgeli-oğlu Deli Osman Ağa

Mustafa Ağa'dan sonra hânedanın liderliğini üstlenen Deli Osman Ağa, 18. yüzyılda Gölgeli-oğlu ailesinin son güçlü lideridir. Zaman zaman hatalı faaliyetlerine rağmen Mustafa Ağa, ailenin gücünü korumayı başarmıştı. Fakat Osman ve kardeşlerinin ancak beş-altı sene süren dönemi, tam bir felaketle neticelendi. Hânedan mensuplarının kesik başları ilk defa İstanbul'a götürülüp saray bahçesinde teşhir edildi.

Osman Ağa 1789 yılı itibarıyla Silifke'de *şehir kethüdası* idi. Rusya üzerine yapılacak seferde istihdam edilmek üzere İçel'den istenen 500 süvariye yazma görevi ona verildi. Bu hususta Osman Ağa'ya Haziran 1789'da yazılan ve hususî mübaşir Hassa Hasekisi Mehmed Ârif ile gönderilen emirde, 200 neferi kendi imkânlarıyla, 300 neferi ise masrafı devlet tarafından karşılanmak üzere toplam 500 nefer süvariye hazırlaması ve "*dakika fevt etmeyüp derhâl hareket*" ederek orduya katılması istendi¹⁴². Fakat sefer mevsimi geçip sonbahara gelindiği halde Osman Ağa, istenen görevi yerine getirmediği gibi, üstelik Haseki Ârif ile 300 nefer mirî askerin masrafı için gönderilen 17.525 kuruş nakit paraya el koyup, Haseki'yi de geri göndermedi¹⁴³. İşte bu durum hükümet nezdinde büyük kızgınlığa neden oldu ve böyle önemli bir göreve riayet etmeyerek "*habâset ve şekâvete cesaret*" eylemesi, idamı gerektirecek bir hareket olarak telakki edildi. Kasım 1789 sonlarında Adana Valisi Battal Atullah Paşa'ya yazılan gizli emirde, Gölgeli-oğlu Osman'ın "*sâire ibreten cezâsını tertib*" edip, kesik başını ve zimmetine geçirdiği parayı göndermesi istendi¹⁴⁴. Bununla birlikte Adana Valisi'ne verilen 31 Ocak 1790 tarihli bir emirden anlaşıldığına göre, henüz Osman Ağa'nın cezası infaz edilmediği gibi, söz konusu olan paranın ve Ârif Haseki'nin gönderilmesi suretiyle meselenin kapatılması düşünülmüş, idam cezası ise şimdilik uygulanmayıp, Gölgeli-oğlu'nun gözünün korkutulması tavsiye edilmiştir¹⁴⁵. Fakat bununla birlikte asker sevki meselesi de gündemden tamamen düşmemiş olacak ki, bu hususta kendisine baskı yapmasına dair 6 Şubat 1790'da İçel Mutesellimi Abdurrahman Bey'e yeniden emir yazılmasına karar verilmiştir¹⁴⁶. Ama bunun imkânı olmadığı çok geçmeden ortaya çıkınca, artık Gölgeli-oğlu'nun "*kendü hevâsına sarf*" ettiği 17.525 kuruşun tahsili için çaba harcamaktan

¹⁴⁰ BOA, MD, nr. 181, s. 156, hkm. 472.

¹⁴¹ BOA, MAD, nr. 10038, s. 194 (25 Mart 1787).

¹⁴² BOA, C.AS, nr. 5014. Silifke Şehir Kethüdası Gölgeli-zâde Seyyid Osman'a yazılan hüküm: BOA, MD, nr. 190, s. 121, hkm. 257 (Haziran 1789).

¹⁴³ BOA, MAD, nr. 10049, s. 292).

¹⁴⁴ BOA, Mühimme Mektum Defteri (MMD), nr. 1, s. 20, hkm. 55 (Kasım 1789 sonu).

¹⁴⁵ BOA, C.AS, nr. 5014.

¹⁴⁶ BOA, A.DVN.ŞKT, 2255/84.

başka bir seçenek kalmamıřtır¹⁴⁷. Bu tarihlerde İçel Mutasarrıfı Adapazarlı Mehmed Tahir Paşa seferde gevli olduğundan, İçel'in idaresi Sunullah Paşa-zâdeler'den Mütessellim Abdurrahman Bey tarafından yerine getiriliyordu. Bundan dolayı Gölğeli-oğlu'ndan tahsilat hususu da Abdurrahman Bey'e havale edilerek, Haziran 1790 tarihli emirle sahip olduğu mal ve eşyasının satılarak tahsilatın yapılması istenmişti. Fakat Haseki Hüseyin tarafından getirilen bu emir Osman AĞa'ya tebliğ edildiğinde, hiçbir şekilde emre itaat etmediği gibi, Abdurrahman Bey de sancağın bu güçlü ailesinin üzerine daha sert bir şekilde gitmek istemedi. Zaten bu gevşek tavrı hükümetin de dikkatinden kaçmamış olacak ki, Ebubekir Paşa'nın görevlendirilmesinin hemen ardından Abdurrahman Bey'e yazılan bir hükümde, bundan sonra da *"tekâsül ve rehaveti zâhir"* olursa, cezalandırılacağı tehdidinde bulunuldu¹⁴⁸. Bu nedenle Osman AĞa'dan alacağın tahsili işi İçel dışından başka bir kişiye, Hamid Sancağı Mütessellimi Ebubekir Paşa'ya verildi¹⁴⁹. Bu son tedbirlerin yararı görüldü ve Osman AĞa, borcunun büyük kısmını öderken zimmetinde kalan 4.550 kuruş için de 19 Aralık 1790 tarihinde temessük vermiřtir¹⁵⁰. Buna rağmen Gölğeli-oğlu Osman, aradan bir yıl geçtiği halde borcu ödemediğinden 14 Aralık 1792'de İçel Mutasarrıfı Abdullah Paşa'ya hitaben yeni bir hüküm daha yazıldı ki bu emirde, devletin mirî harcamalarının arttığına işaret edilerek, *"gerek İstanbul'da gerekse taşrada büyük-küçük, eski-yeni tüm borçların hatır ve gönüle bakılmayarak acil şekilde tahsil edilmesinin zaruretine"* vurgu yapılmıřtı¹⁵¹. Ama Osman AĞa, *"bugün-yarın diyerek"* işi yine sürüncemede bırakmıştır. *"Anamur beylerinden Abdurrahman Bey'e teslim eyledim"* diyerek sahte kâğıt düzenlemek suretiyle işi geçiştirmeyi bile denemiřtir¹⁵².

Gölğeli-oğlu Deli Osman hakkında Kasım 1789'da çıkan ve infaz edilemeyen idam fermanı, aradan yıllar geçtiği halde gündemden tamamen düşmediğinden Mart 1795 sonunda yeniden icraya konuldu. Üstelik bu defa kardeşleri de listeye dâhil edildi. Kararın infazı için görevlendirilen İçel Mutasarrıfı Yusuf Paşa'ya yazılan gizli emirde, idam kararının gerekçesi şöyle ifade edilmişti: *"Bir müddetten berü Silifke kazâsında izhâr-ı tagallüb ve başlarına erâzil ve eşhâs cem'iyle hilâf-ı şer'-i şerif ve mugâyir-i rızâ katl-i fukarâ ve gasb-ı emvâl ve hetk-i i'râz misillü harekâta cesâret iden Gölğeli-oğlu Deli Osman ve karındaşları Silifke kazâsı ahâlîsine itdikleri mezâlîme adem-i kanâ'at ile sâ'ir kazâları dahi tasallut etmiş oldukları ve bu esnâda dahi Lârende kazâsını basup icrâ-yı şekâvet ve ibâdullaha îsâl-i hasâret dâ'iyesinde idikleri ecilden..."*. Öyle anlaşılıyor ki bu son kararın verilmesinde, Lârende'ye saldırdıklarına dair kaza halkından ve idarecilerinden gelen şikâyetlerin önemli tesiri olmuştur. Bu meyanda Lârende Mukataası Mutasarrıfı Seyyid Mustafa Kâmil ve ukadar-ı şehriyarî Salbaki İbrahim de aleyhte kâğıtlar göndermişlerdi. İşte bütün bunlara istinaden idam kararı verildi ve İçel sancağındaki tüm kaza âyanları ve Lârende Voyvodası Haseki İbrahim Edhem de Yusuf Paşa'nın emrine tahsis edildi¹⁵³.

Yusuf Paşa henüz harekete geçmeden idarî değişiklikle Adana valiliğine tayin edilince, Gölğeli-oğulları meselesinin halledilmesi görevi Karaman Valisi Vezir Seyyid Ali Paşa'ya tevdi edildi. Bu hususta Ali Paşa'ya yazılan Mayıs 1795 tarihli hükümde, sadece Gölğeli-oğulları'na işaret edilmemiş, bunun yanı sıra seferler nedeniyle İçel sancağında genel olarak eşkiyâlık olaylarının arttığına ve bu neviden şekâvete *"cesaretleri tahakkuk eden mefsedet-beşelerin"* lâyıkları cezalarının verilmesi de istenmiřti¹⁵⁴. Bu işi daha rahat halledebilmek için Haziran 1795 başında Karaman valiliğine ilave olarak İçel sancağı da Seyyid Ali Paşa'ya tevcih edildi¹⁵⁵. Böylece Ali

¹⁴⁷ BOA, MAD, nr. 10049, s. 292.

¹⁴⁸ BOA, MAD, nr. 10052, s. 67 (3 Kasım 1790).

¹⁴⁹ BOA, C.ADL, nr. 5700 (28 Ekim 1790).

¹⁵⁰ BOA, MAD, nr. 9034, s. 98; BOA, C.AS, nr. 8452.

¹⁵¹ BOA, MAD, nr. 10059, s. 59.

¹⁵² BOA, MAD, nr. 10059, s. 595 (27 Temmuz 1793).

¹⁵³ BOA, MMD, nr. 2, s. 135-136, hkm. 508.

¹⁵⁴ BOA, MMD, nr. 2, s. 137-138, hkm. 513. Aynı hususta Seyyid Ali Paşa'ya, İçel âyanlarına ve Lârende Voyvodası'na yazılan mufassal hüküm: MMD, nr. 2, s. 102-103, hkm. 358-361.

¹⁵⁵ BOA, MMD, nr. 2, s. 103-104, hkm. 362.

Paşa'nın teftiş bahanesiyle İçel'e girmesi ve Silifke'ye yaklaşınca da Gölgeli-oğulları'nı "ılgar ile ale'l-gafle basup" haklarından gelmesi üzerine plan yapıldı¹⁵⁶. Bu sırada Silifke Kalesi'nde ikâmet eden Gölgeli-oğulları durumdan haberdar olunca, kendilerini emniyette görmediklerinden maiyetleriyle birlikte kaleden çıkarak firar etmişlerdir. Gölgeli-oğlu Deli Osman ve kardeşi Kör Mustafa, Liman Kalesi'ne giderek burada savunma tertibatı alırken, diğer kardeş Sadi (Marî?)'nin ise bir gemi tedarik ederek ailesi ve eşyalarını da yanına alarak denizden Pişkah Kalesi'ne gittiği haberi alınmıştı. Ali Bey öncelikle Liman Kalesi'ni muhasara ederek, karşı koyacak güçten yoksun olan Gölgeli-oğlu Deli Osman ve Kör Mustafa ile birlikte toplam 16 nefer adamlarını ele geçirerek Haziran sonu veya Temmuz 1795 başında idam cezalarını infaz etmiştir. İstanbul'a gönderilen kesik başları 23 Temmuz 1795 tarihinde Bâb-ı Hümâyün önüne konulmuştur¹⁵⁷. Deniz yoluyla firar eden Gölgeli-oğlu Sadi'nin yakalanması için ise, kaçması muhtemel yerlerin idarecilerine, bu meyanda Kıbrıs Muhassılı'na, Yafa Kadısı ve Gümrükçüsü'ne, İskenderiye Kadısı'na ve Mısır Valisi'ne gerekli emirler yazılmıştır¹⁵⁸. Öyle anlaşılıyor ki sahip oldukları tüm nakit para ve eşyalarını gemiye yüklemiş, hatta Liman Kalesi'nden aldıkları iki topu da gemiye yerleştirmiş olan Gölgeli-oğulları'nın niyetleri, birlikte firar etmektir. Fakat bu planlarında başarılı olamayıp Deli Osman ve Kör Mustafa idam edilince, diğer kardeş Sadi yalnız şekilde Lefkoşa tarafına doğru hareket etmiştir. Dönemin vak'anüvisi Halil Nuri Bey'in yazdığına göre çok geçmeden Gölgeli-oğlu Sadi de Kıbrıs taraflarında yakalanmış ve 13 nefer avenesiyle birlikte idam edilmiştir¹⁵⁹. Bu kaçış planı sırasında Gölgeli-oğulları, sahip oldukları tüm nakit para ve eşyalarını, söz konusu olan gemiye yüklemişlerdi. Bu gemide bulunduğu iddia edilen küp küp külliyyetli nakit para, eşya ve muhalefâta hazine adına el koyma görevi Kıbrıs Muhassılı'na verildi¹⁶⁰.

Deli Osman, Gölgeli-oğulları ailesinin 18. yüzyıldaki son güçlü lideriydi. Fakat hânedanı toparlamak için giriştiği mücadelede başarılı olamadığı gibi, hem aileyi daha da perişan etmiş, hem de kendi hayatı dramatik şekilde sona ermiştir. Zaten bundan sonra gelen hânedan mensupları, her ne kadar Silifke şehrindeki menkul ve gayrimenkul servetlerini korumayı başardılarsa da, İçel geneline yayılacak şekilde bir nüfuza hiçbir zaman ulaşamayacaklardır.

SONUÇ

Âyanlık, erken modern dönem Osmanlı tarihinin dikkat çekici bir vâkiasıdır. Taşra sancak ve kazalarında, 17. yüzyılın sonlarından itibaren varlıkları iyiden-iyiye fark edilir hale gelen âyan zümresini, merkezî hükümet nezdinde resmî bir göreve sahip olup-olmadıkları bakımından anlamaya çalışmak sathî bir yaklaşım tarzıdır. Dikkat edilmesi gereken asıl husus, bunların hukuken (*de jure*) "resmî âyan" statüsü kazanmalarından ziyade, servet ve nüfuzlarını tedrici şekilde arttırarak taşra idaresinde fiilen (*de facto*) söz sahibi olmaları sürecidir. Keza, yaşadıkları bölgelerde mensubu oldukları ailenin hükümranlığını, babadan oğula geçen liderlikle kesintisiz devam ettirmek suretiyle her biri birer mahallî "hânedana" dönüşme süreçleri de dikkate değer bir başka husustur.

Meseleye bu açıdan bakıldığında, İçel sancağında Gölgeli-oğulları'nın, âyanlığa dair hemen tüm standart kalıplara uyan tipik bir taşra âyan hânedanı olduğu görülür. 1690'lardan itibaren iktisadî güçlerini tedrici şekilde arttırarak, başlangıçta sadece Silifke şehir merkezinde cârî olan nüfuzlarını, sonrasında İçel'in diğer kazalarına da yaymak için mücadele etmişlerdir. Zenginlik kaynakları büyük mikyasta mukataa sahipliği, mültezimlik ve ticarî faaliyetlere dayanır. Kısaca

¹⁵⁶ BOA, MMD, nr. 2, s. 113-114, hkm. 396.

¹⁵⁷ Nuri Tarihi, (Metin-İnceleme), Haz. Seydi Vakkas Toprak, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 243.

¹⁵⁸ BOA, MMD, nr. 2, s. 72, hkm. 273 (Temmuz 1795).

¹⁵⁹ Nuri Tarihi, s. 243.

¹⁶⁰ BOA, MAD, nr. 9722, s. 272 (3 Eylül 1795).

diğer birçokları gibi bunların yükselişi de, devlete dayalı bir zenginleşme hikâyesidir. Bölgedeki konar-göçer yörük aşiretleriyle oluşturdukları kuvvetli bağ, rakip hânedanlara karşı en güçlü yönleridir. Bu nüfuz aynı zamanda, merkezî hükümet nezdinde de aileyi, sancakta daima göz önünde bulundurulması gereken bir konuma erıştirmiştir. Aile mensupları hemen her dönemde *subaşılık*, *mültezimlik*, *mukataa eminliği/sahipliği* ve nihâyet *mütesellimlik* gibi idarî görevler deruhte etmişlerdir. Güç ve nüfuzlarını muhafaza uğruna giriştikleri çetin mücadelede en büyük talihsizlikleri, karşılarında Zeyne-oğulları gibi muazzam bir âyan hânedanının bulunmasıdır. Ama yine de hükümet tarafından, hususiyile söz konusu hânedanın son karizmatik lideri Sunullah Paşa'nın idamından sonra, Gölđeli-oğulları mensupları sancakta bir denge unsuru olarak gözetilmiştir.

18. yüzyılın sonlarında aile, dramatik olaylarla yok olma tehlikesiyle yüz yüze gelmiştir. Buna rağmen kökleri o kadar sağlam olacak ki, düştükleri yerden tekrar ayağa kalkmayı başaracaklar; bu sayede 19. asırda da Silifke'de mahallî idarelerin çeşitli kademelerinde görev almak suretiyle nüfuzlarını devam ettireceklerdir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Adana Ahkâm Defteri (AAD), nr. 1, 2, 3, 4.

Atik Şikâyet Defteri (AŞD), nr. 1, 15, 35, 41, 44, 45, 48, 58, 63, 65, 66, 70, 81, 84, 92, 99, 100, 107, 108, 109, 129, 141, 142, 144, 148, 149, 180, 185.

Kamil Kepeci (KK), nr. 185, 186, 2342, 2472, 2489, 3519, 5061.

Maliyeden Müdevver Defter (MAD), nr. 2964, 3259, 3423, 4080, 3439, 3598, 6549, 6551, 7924, 8456, 8517, 9034, 9722, 9906, 9908, 9909, 9910, 9912, 9913, 9959, 10038, 10049, 10052, 10059.

Mühimme Defteri (MD), nr. 108, 110, 112, 114, 114-1, 130, 138, 147, 155, 156, 158, 159, 162, 171, 181, 190.

Mühimme Mektum Defteri (MMD), nr. 1, 2.

Tahrir Defteri (TD), nr. 58, 118, 387.

Ali Emiri Mustafa II, nr. 624.

Ali Emiri Mustafa III, nr. 14501.

Cevdet Adliye (C.ADL), nr. 5700.

Cevdet Askeri (C.AS), nr. 5014, 8452, 44184, 49750.

Cevdet Dâhiliye (C.DH), nr. 12724, 13246.

Cevdet Maliye (C.ML), nr. 7085, 18567, 26085.

Cevdet Zabtiye (C.ZB), nr. 1943, 3667, 4126.

İbnülemin Maliye, nr. 9594, 11677.

İbnülemin Dâhiliye, nr. 2682, 2781.

Bab-ı Asafi, Divan Kalemi (A.DVN), Dosya nr/Gömlek nr: 894/33, 1043/41, 1141/52.

Bab-ı Asafi, Şikâyet Kalemi (A.DVN.ŞKT), Dosya nr. 1508, Gömlek nr. 13.

Araştırma Eserleri

Emecen, F. M. (2011). "Osmanlı Taşrasında Yerel Güçlerin Yükselişi, Kethudazâdeler Örneği", *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları, 363-392.

Ergenç, Ö. (1982). "Osmanlı Klâsik Dönemindeki 'Eşraf ve A'yân' Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, III, (İstanbul), 105-118.

- İnalçık, H. (1977). "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration", *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, Eds. Thomas Naff & Roger Owen, Southern Illinois University Press, 27-52.
- Köse, E. (2013). *Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- McGowan, B. (2006). "Âyanlar Çağı, 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C. 2 (1600-1914)* (Çev. Ayşe Berktaş), (Editör: Halil İnalçık ve Donald Quataert), İstanbul: Eren Yayınları, 761-884.
- Nagata, Y. (1976): *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Tokyo.
- Nuri (2011): *Nuri Tarihi, (Metin-İnceleme)*, Haz. Seydi Vakkas Toprak, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkaya, Y. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.